

Detaljplan för centrum, bostäder med mera inom Kv Gösen i Gamlestaden

Gestaltungsprogram
2023-10-18

Göteborgs
Stad

Stena Fastigheter

**lilje
wall**

VARSAMT

Innehåll

SAMMANFATTNING	3
INLEDNING	4
DEL 1 - OMRÅDETS TIDIGARE UTVECKLING	5
Fabrikernas utbyggnad	6
Kulturmiljö - värden och karaktärsdrag	7
DEL 2 - GESTALTNINGSPRINCIPER	9
Transformation - bygga vidare på områdets karaktär	10
Gestaltungsprinciper för mark, gator och platser	11
Gestaltungsprinciper för ny bebyggelse	19
- Ramen	19
- Insidans kvarter	21
- Högdelar inom kvarteren	23
- Gårdar inom kvarteren	24
- Paviljongen	25
Gestaltungsprinciper för det som bevaras - Hus M och Hus R	26
Principer för om- och tillbyggnad - Hus M och Hus R	29
Principer för om- och tillbyggnad - exteriör	30
Principer för om- och tillbyggnad - interiör	32
Principer för om- och tillbyggnad - tekniska förutsättningar	33
PROJEKTGRUPP	34

Visionsbild som visar Artillerigatan och korsningen mot Ryttmästaregatan. Bild: Liljewall

Sammanfattning

Sedan tillverkningen i Svenska Kullagerfabriken (SKF) flyttade till området söder om Såveån har olika vägar prövats för omvandling av denna centrala och unika miljö. Under kommande år ska den tidigare industrimiljön utvecklas till en levande blandstad med bostäder, verksamheter, platser och park.

Utbyggnaden av kullagerfabrikerna startade från väster och pågick i flera decennier under 1900-talet. Framväxten byggde på två principer:

- En strikt “ram” av sammanhängande byggnader som omsluter det inre fabriksområdet och bildar gräns mot de allmänna gatorna Hornsgatan, Artillerigatan och Ryttmästaregatan.

- En friare “insida”, med fristående och sammanbyggda fabrikshallar helt anpassad efter industrins behov, men inom en rätvinklig kvartersstruktur.

Dessa principer är vägvisare och grund för den nya gestaltningen. Den gamla industrimiljön som har varit sluten, men efterhand öppnats upp, kommer genom detaljplanens genomförande att öppnas upp ytterligare och integreras med övriga Gamlestaden.

I omvandlingen av fabriksområdet ska det historiska arvet vara utgångspunkten vid restaurering av befintliga byggnader och vid utformning av ny bebyggelse och yttre miljö.

“Ramen” ska även efter omvandlingen karaktäriseras av röda tegelfasader med regelbunden fönstersättning. “Insidan” ska däremot, likt tidigare, präglas av en större variation i utformning, material och färgsättning. Här möter den historiska industrimiljön en ny bebyggelse. och målsättningen är att områdets karaktär hålls samman.

Detta gestaltningsprogram är en del av “Detaljplan för centrum, bostäder med mera inom Kv Gösen i Gamlestaden”, och har tagits fram av Liljewall arkitekter och Varsamt bebyggelseantikvarie i samarbete med Göteborgs stad, Stena Fastigheter och Projektutsikter.

Visionsbild som visar Rullagergatan. Bild: Liljewall

Inledning

SYFTE OCH INNEHÅLL

Gestaltningssprogrammet ger en bakgrund och formulerar en gemensam vision för den framtida miljön i stadsdelen. Syftet är att visa på en riktning för planområdet vid samtal under bygglovs-, projekterings- och byggskede. Planområdet kommer att byggas ut under många år. Det motiverar att inte detaljstyra nya byggnaders utformning, men däremot att skapa ett inspirerande och tydligt ramverk kring gestaltningen.

DISPOSITION OCH LÄSANVISNING

Programmet består av två delar - en första del som ger en historik och berättar om karaktäristiska delar av industrimiljön. Den andra delen riktas framåt och berör utformningen av allmän platsmark och kvartersmark, nya byggnader samt befintliga byggnader som bevaras.

PLATSEN

Den industriella miljö som SKF en gång uppförde norr om Säveån i stadsdelen Gamlestaden i Göteborg. är idag uppdelad i flera fastigheter. Arvet från de gamla kullagerfabrikerna finns givetvis inom hela området och målsättningen är att det ska upplevas som en sammanhållen helhet.

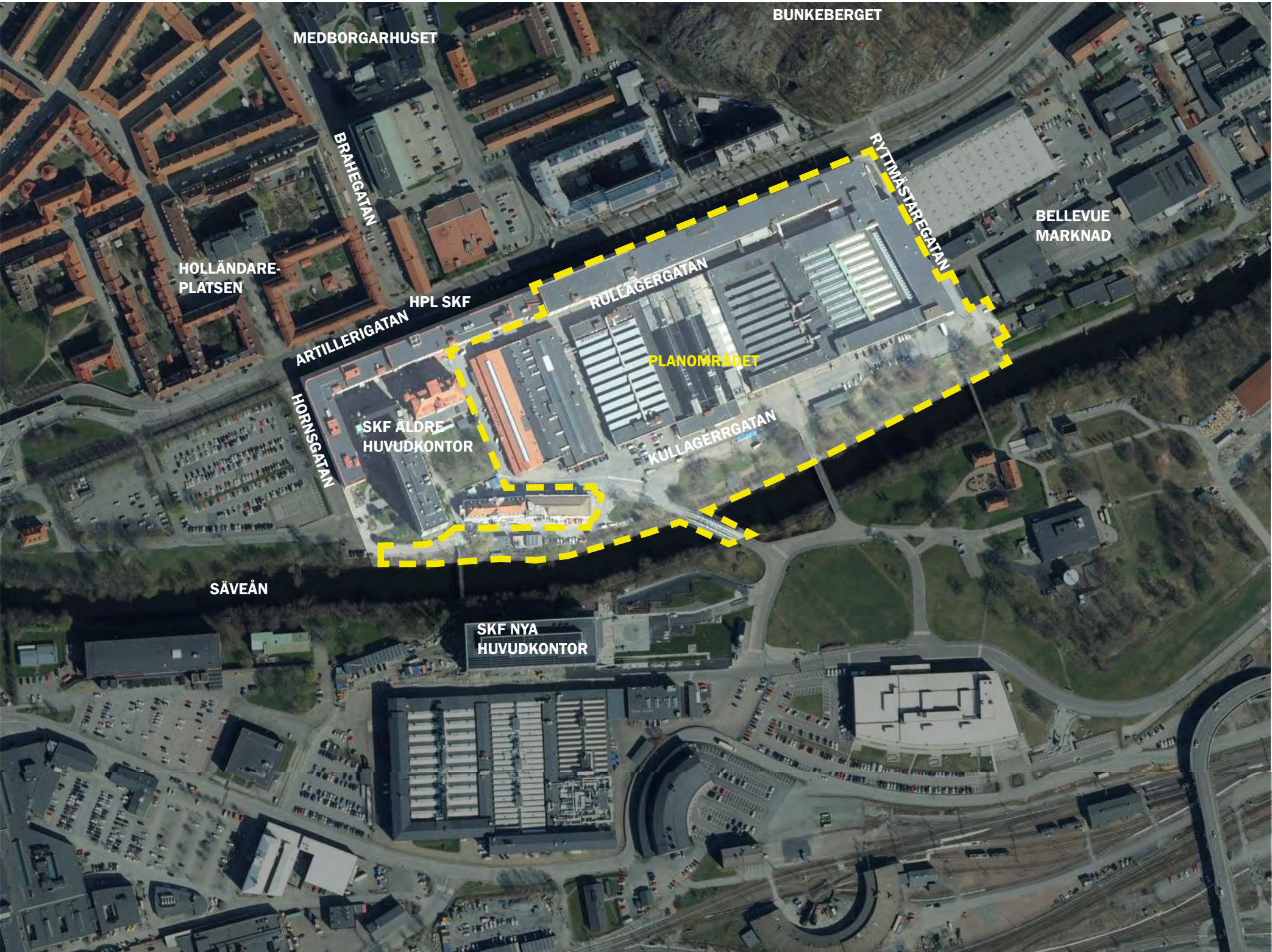
UTGÅNGSPUNKTER

Eftersom såväl mark som flertalet byggnader är starkt förorenade kommer rivningar och saneringar att genomföras. Marken inom området är skredkänsligt och behöver förstärkas. Stora förändringar kommer att ske och minnet av den existerande industriella miljön försvagas efter hand. Därför är det väsentligt att definiera det kulturarv som ska föras vidare in i framtiden.

Säveån är klassat som ett natura 2000-område. Längs Säveån finns ett område med vildvuxen grönska som ska omvandlas till park.

MER LÄSNING

I planbeskrivningen finns en sammanställning av alla utredningar, inklusive det här gestaltningssprogrammet, som ligger till grund för detaljplanen.

Gul linje markerar område för aktuell detaljplan. SKFs utbyggnadsområde från tidigt 1900-tal till 1960-tal sträcker sig från Hornsgatan i väster till Ryttmästaregatan i öster, Artillerigatan i norr och Säveån i söder. Idag verkar SKF i området söder om Säveån. Bildkälla: Google maps

Del 1 - områdets tidigare utveckling

GAMLESTADEN

Gamlestaden är en industribyggd med anor sedan 1700-talets första hälft då Sahlgrenska sockerbruket etablerades utmed Säveån. Vattenkraften var viktig för de tidiga industrierna. I slutet av 1800-talet fanns stora textil- och trävaruindustrier i området.

Runt om industrierna i Gamlestaden växte det upp en stad i staden, med bostäder för de arbetande. Stadsdelen kom på så sätt att få karaktären av ett brukssamhälle i storstadens utkant. Det var mot bakgrund av denna industritradition som SKF växte fram.

SKF

Sven Wingquist (1876-1953) började som driftsingenjör vid Gamlestadens fabriker, där han utvecklade en ny typ av kullager som kom att revolutionera dåtidens kullagerteknik. Wingquist fick 1907 patent för sin uppfinning och samma år grundades Svenska Kullagerfabriken.

Den första kullagerfabriken i Gamlestaden stod färdig redan i oktober 1907. De första åren mångdubblades antalet anställda och vid första världskrigets utbrott 1914 var SKF ett internationellt företag.

Under 1930-talet expanderade koncernen kraftigt och SKF var då världens ledande exportörer av kul- och rullager. Efter andra världskriget gick den svenska verkstadsindustrin på högvarv.

SKF i Göteborg Artillerigatan omkring 1935. Bildkälla: Stadsmuseets bilddatabas - Carlotta.

Fabrikens utbyggnad under de första fem åren. Bildkälla: SKF 1907-1957 - en bildrevy.

SKF-arbetare och -tjänstemän utanför A-fabriken 1916. Bildkälla: Stadsmuseets bilddatabas - Carlotta.

Fabrikernas utbyggnad

Under 1940- och 50-talet var SKF en av Göteborgs största arbetsplatser. I mitten av 1960-talet nådde Sverige sin höjdpunkt som industrination, men redan under 1970-talet drabbades den svenska verkstadsindustrin av en djup kris. Under slutet av 1900-talet lades SKF:s verksamhet i kvarteret Gösen successivt ner. Den kvarvarande produktionen i Göteborg, flyttade till andra sidan Säveån.

År 2020 lämnade även SKF:s huvudkontor det gamla fabriksområdet och flyttade söder om Säveån och därmed var utflytten från området norr om ån helt genomförd.

KULLAGERFABRIKERNAS FRAMVÄXT

SKF-området norr om Säveån utgör en sammansatt och komplex bebyggelsemiljö. Anpassningar till nya produktionsmetoder och behov har medfört att fabriksbyggnaderna under årens lopp har byggts om, byggts till och i vissa fall byggts ihop, medan andra har rivits. Industrimiljön innefattar också tre generationer huvudkontor samt två laboratoriebyggnader.

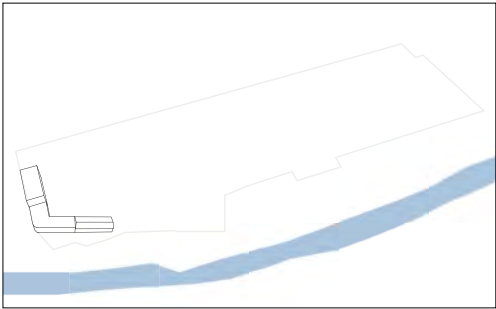
En förutsättning för industrimiljöns samlade framväxt över lång tid har varit att området skilts av från omgivningen av en mur av byggnader, "ramen". Områdets utbyggnad skapade efterhand allt tydligare gränser mot sin omgivning. Tillträde till SKF-området har kontrollerats genom några få portiker, grindar och portar. Allmänheten har hållits utanför industriområdet.

"Insidan" av området har följt en annan princip och där har ytkrävande verksamheter gett form åt stora fabriksbyggnader som placerats utmed sammanbindande kommunikationsleder - Rullagergatan i norr och Kullagergatan i söder. Mellanrummen mellan byggnaderna har bildat tvärgator, både öppna och överbyggda.

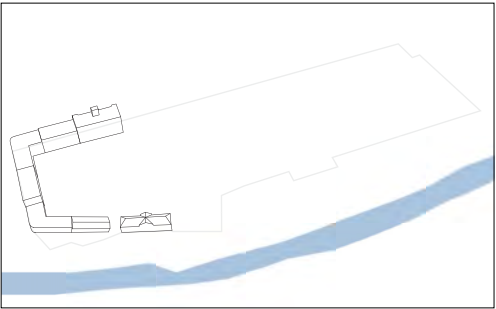
Figurerna intill visar hur kullagerfabriken expanderade från väster till öster. Den västra delen av SKF-området ingår inte i denna detaljplan, men utgör en självklar del av helheten.

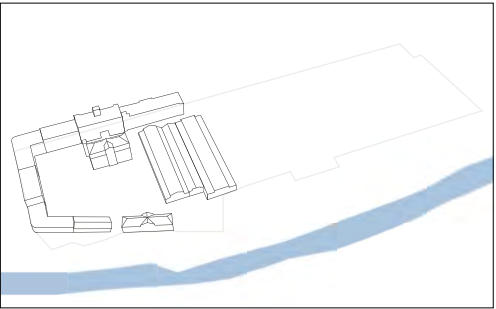
Fabriksområdet på 1920-talet. Flera av byggnaderna på bilden har efter hand bytts ut mot nya, men den övergripande strukturen har bibehållits och byggts ut.
Bildkälla: Stadsmuseets bild databas - Carlotta.

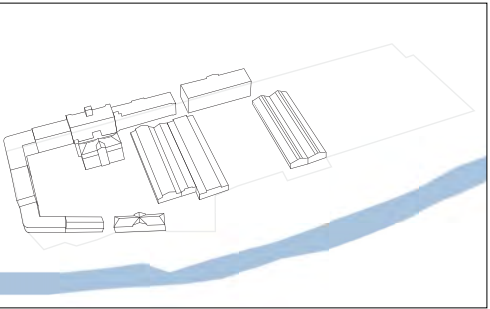
1907 - 1909
De första fabrikslokalerna byggs. Under de inledande expansionsåren var arkitekt Ernst Krüger huvudsakligen ansvarig.

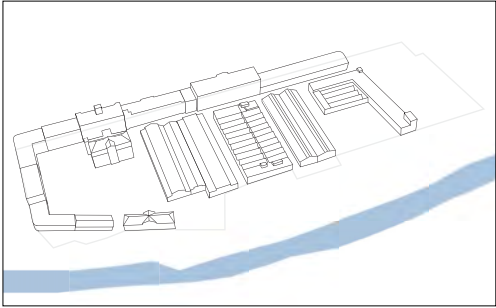
1910 - 1912
A-fabriken byggs ut etappvis, hörnet får sitt karakteristiska rundade hörn och klocktornet uppförs. Lab 1 byggs ned mot Säveån.

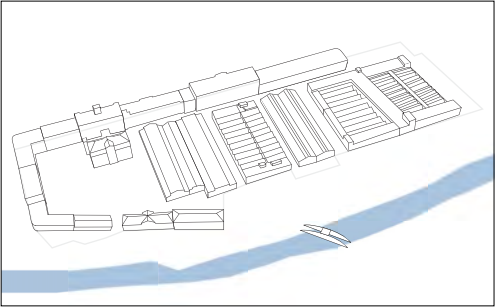
1913 - 1915
A-fabriken färdigställs mot Artillerigatan. Det första huvudkontoret (HK1) och M-verkstaden uppförs.

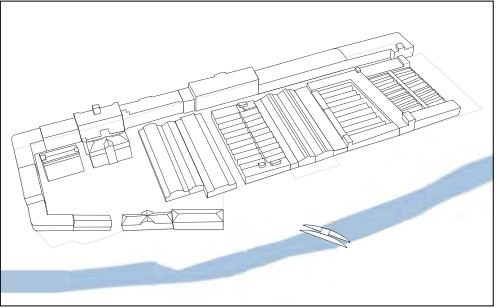
1916 - 1917
K-fabriken mot Artillerigatan byggs. V-fabriken för hårdverksamhet uppförs i två etapper.

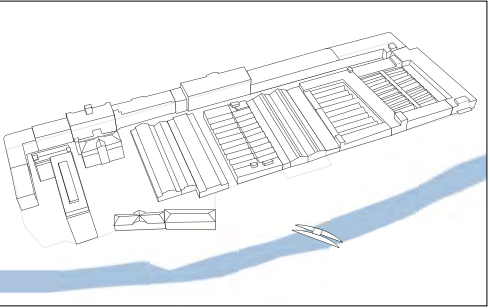
1929 - 1938
R-fabriken byggs i två etapper. C-fabriken mot Artillerigatan uppförs i två våningar. Första delen av S-fabriken uppförs. Glappet mellan A- och K-fabriken byggs igen.

1942 - 1947
C-fabriken byggs på. S-fabriken kompletteras mot söder och öster. Lab 2 byggs och SKF expanderar söder om Säveån. Bro över ån tillkommer.

1954 - 1960
Ett nytt huvudkontor (HK2) byggs väster om HK1. Vissa tvärgator byggs igen då fabriken expanderar och C-fabriken kompletteras med en hörnbyggnad åt öster.

1964 - 1967
S-fabriken färdigställs mot Ryttmästaregatan. Huvudkontor HK3 uppförs och de första byggnaderna mot väster rivs.

Principskisser över utvecklingen av SKF:s industriområde. Bildkälla: Liljewall

Kulturmiljö - värden och karaktärsdrag

GÖTEBORGS BEVARANDEPROGRAM

SKF:s fabriksområde finns beskrivet i bevarandeprogrammet för Göteborg:

SKF har haft en mycket stor betydelse för Göteborgs näringsliv och hela fabriksområdet är därför ett värdefullt industrihistoriskt minnesmärke.

KOMPLETTERANDE VÄRDEBESKRIVNING

Bevarandeprogrammets värdebeskrivning har fördjupats och preciserats i de kulturmiljöunderlag som tagits fram under detaljplaneprocessen. Följande kompletterande värdebeskrivning ger uttryck för den syn på SKF-området som präglar den nya detaljplanen:

SKF-områdets monumentala, slutna fasad annonserar företagets betydelse och fabriksområdet som den primära motorn bakom stadsdelens utveckling under det senaste seklet.

Fabriksområdets utformning och årsringarna av industribyggnader ger möjlighet att förstå den historiska framväxten av industrin genom de enskilda byggnadernas tydligt tidsbundna arkitektur och byggnadsteknik.

Vy över den inre delen av fabriksområdet med lägre byggnader och olika typer av fabrikstak. Foto: Johanna Lange.

Vy över SKF-området och dess monumentala fasad mot Artillerigatan. Foto: Johanna Lange.

BEFINTLIGA KARAKTÄRSDRAG

Karaktärsdragen nedan är av stor betydelse för upplevelsen av fabriksområdet som industrihistorisk miljö.

Planstruktur, gator och mark:

- Planstrukturen med det huvudsakliga stråket Rullagergatan, som följer Artillerigatans sträckning, och tvärgatorna som utgår ifrån denna med utblickar mot Säveån.
- Gator med en sammanhängande yta för alla trafikslag som möter byggnadernas fasadliv utan kantstenar eller trottoarer.
- Markbeläggning av gatsten som kompletterats och ersatts av asfalt. Rester av lastkaj och spårbunden trafik i områdets södra del, samt grönska mot Säveån.

Det finns rester av räls och lastkajer. Foto: Johanna Lange.

Rullagergatan är områdets huvudstråk och utgörs av en transportyta för alla trafikslag. Foto: Johanna Lange.

Tvärgatorna har en grön fond som utgörs av träd och sly utmed Säveån. Markbeläggningen utgörs av asfalt med inslag av gatsten. Foto: Johanna Lange.

Kulturmiljö - värden och karaktärsdrag

Bebyggelse, material och detaljer:

- Den slutna ramen av långsträckta, sammanlänkade byggnader med små variationer i byggnadshöjd och enhetligt fasadliv mot omgivningen, endast genombruten av enstaka passager till den inre delen av fabriksområdet.
- Den inre delen av fabriksområdet dominerat av låga, vidsträckta och sammanbyggda fabrikshallar ordnade efter huvudstråkens och tvärgatornas struktur.
- Bebyggelseområdets överlag enhetliga karaktär som växt fram utifrån en byggnadsordning baserad på traditionen från slutet av 1800-talet att uppföra industribyggnader.
- Röda tegelfasader med variation i arkitektonisk utformning, tegeltyper, murningstekniker och detaljutformning.
- Fönstren är överlag stora, tätt sittande och i stående format. De äldre fönstren är spröjsade.
- Stora portar med enkel utformning och anpråkslösa entréer med enkeldörrar.
- Fabrikshallarnas varierande taklandskap med lanterniner och sågtandstak.
- Tekniska installationer och spår från den industriella produktionen. Exempelvis rödragningar, ventilationshuvar, kabelstegar, förbindelsegångar, traverser, gångbryggor, igensatta muröppningar.
- Gedigna och slittåliga material. Det dominerande materialet är rött tegel med inslag av betong, granit, puts, stål- och kopparplåt, smidesjärn och målat trä. Materialen har slitits och patinerats - ärgat, rostet, spruckit, smutsats och blekts - till sin nuvarande karaktär.
- Områdets befintliga kulörpalett baseras på det rödbruna teglets nyanser med andra fasadmaterial i accentkulörer som till exempel zinkgrått, ärggrönt, klarrött och vitt.

Sammanbyggda fabriksbyggnader med tegelfasader och överbyggnad med skivtäckt kopparplåt. Foto: Johanna Lange

Mönstermurning i ljus tegel - bland annat en transmissionsikon. Bild: Johanna Lange

Tätt sittande, spröjsade stålfönster inom en struktur av smäckra tegelpelare. Bild: Johanna Lange

Portar i plåt, igenbyggda fönsteröppningar och en långsgående kabelstege. Fasaderna är robusta med inslag av installationer av tillfällig karaktär. Bild: Johanna Lange

Rullagergatan utgör en sammansatt industrimiljö med en bas av tegelbyggnader som kompletterats med plåtklädda till- och överbyggnader. Bild: Johanna Lange

Del 2 - gestaltungsprinciper

Detaljplanen bygger på det ursprungliga mönstret av långa parallella gator som möter tvärgator i räta vinklar. Den historiska bebyggelseramens tre sidor fortsätter vara en tydlig avgränsning mot den omgivande stadsdelen Gamlestaden. Såveån utgör den fjärde sidan av inramningen.

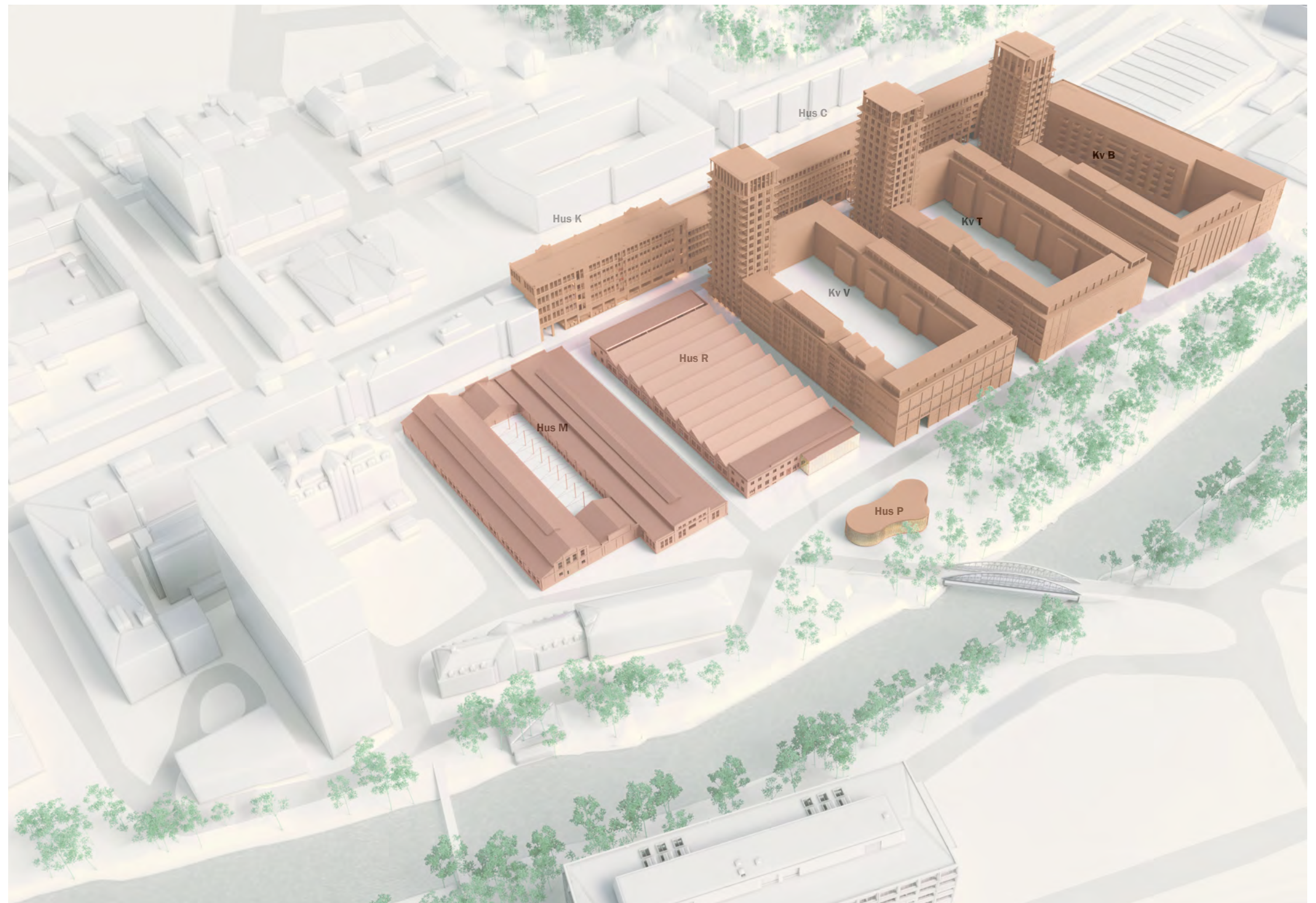
Den gröna zon som finns vid Såveån ska tillgängliggöras och bli en del av ett långsträckt parkstråk längs ån, en viktig tillgång för framtida boende och för stadsdelens invånare. I parkstråket möjliggörs byggandet av en paviljong för ökad attraktivitet och trygghet.

Två befintliga byggnader (Hus M och R), tre nya kvarter (Kvarter V, T och B) och paviljongen (Hus P) kommer att utgöra bebyggelsen på insidan av planområdet. Hus M och Hus R restaureras och anpassas för nytt innehåll. Byggnaderna hör till de äldre i området och är väsentliga för den framtida förståelsen av kullagerfabrikerna. I Hus M kan ett inre gårdsrum öppnas för aktiviteter och ljusinsläpp till intilliggande lokaler.

SKF byggde ut fabrikerna från väster till öster och nya funktioner och ideal gjorde sina avtryck i arkitekturen. Den utvecklingen ska fortsätta under kommande år och området blir ett nytt värdefullt lager i Gamlestadens kulturhistoriska identitet.

Utformningen av det nya bygger på två bärande principer för mark och byggnader:

- *Gestaltningen av marken ska utgå från det industriella arvet och vara ett gemensamt golv för olika funktioner och aktiviteter.*
- *Den nya bebyggelsen ska vara platsspecifik och sammanhållen. Den ska anpassas och förhålla sig respektfullt till den industrihistoriska kontexten, men samtidigt vara självständig i förhållande till den.*

Översiktlig volymstudie av ett fullt utbyggt planområde. Bild: Liljewall

Transformation - att bygga vidare på områdets karaktär

Denna sida sammanfattar områdets historiska karaktärsdrag som ska föras vidare till den nya bebyggelsen.

INDUSTRIKARAKTÄREN

Områdets historiska industrikaraktär finns i byggnadernas sammanhållna, men ändå omväxlande, arkitektur där industrins tillväxt avspeglas. Byggnadernas funktion och varje tids stilideal har bidragit till områdets karaktär.

Utsidan - ramen - möter omgivningen som en mur och förkroppsligade SKF utåt genom att förmedla företagets betydelse och kontinuitet på platsen. Insidan var tidigare förbehållen de som arbetade inom SKF, men ska i framtiden välkomna alla som ska bo, arbeta och besöka området. Skillnaden mellan in- och utsida ska uppmärksammas, bevaras och återskapas vid förändringen av området.

ENHETLIGHET

Enhetligheten i industribebyggelsen karaktäriseras bland annat av en låg sockel i betong eller natursten och fasader huvudsakligen i tegel. Regelbunden fönstersättning som hål i mur följer fasaderna från sockeln till taket. En markerad och enhetlig takfot håller samman fasader med olika byggnadshöjder. Denna enhetlighet är karaktärsdrag som ska upplevas även i den tillkommande bebyggelsen.

VARIATION

Variationen i området bygger på flera arkitektoniska uttryck där tid och funktion avspeglas. Dekorativ murning finns i de äldsta byggnaderna med inslag av tegel i avvikande kulörer. Lanternin- och sågtandstaken ger olika fasadavslutningar och en variation i taklandskapet. Genomförda förändringar i exteriören, såsom igenmurade och ombyggda öppningar i fasaden samt kompletteringar av installationer visar på en frihet i arkitekturen. Subtil variation och ett pragmatiskt förhållningssätt ska präglade även den nya bebyggelsen.

TILLBYGGNAD/UTBYGGNAD

SKF-området byggdes ut genom förlängningar, utbyggnader och sammankopplingar byggnaderna emellan. Detta har gett området en sammanflätad

karaktär som gör att fasadernas uttryck förändras gradvis när man rör sig i området. De utbyggda och tillbyggda delarna anslöts ofta direkt till den befintliga byggnaden, där nyare tegelfasader har lagts i förband med föregående. Det kan inspirera utformningen av ny bebyggelse.

GEDIGNA MATERIAL

De gedigna materialen står för mycket av områdets karaktär. Materialen kännetecknas av att de är slittåliga och kan åldras utan att förlora kvalitet. Exempel på dessa material är tegel, platsgjuten betong, gatsten, kopparplåt, smidesjärn och förzinkat stål. Det dominerande materialet är det röda teglet. De gedigna materialen har kompletterats med enklare material, framför allt i form av plåt. Denna materialpalett ska föras vidare i det nya.

MATERIELLA SPÅR/ÅTERBRUK

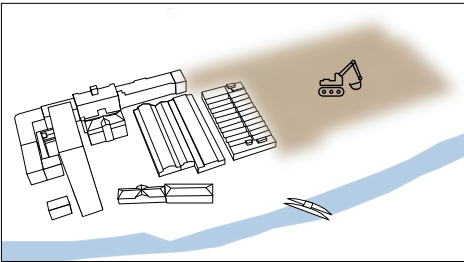
Vid transformationen av området förs en del av karaktären vidare genom återbruk av material i mark och byggnader.

IMMATERIELLA SPÅR

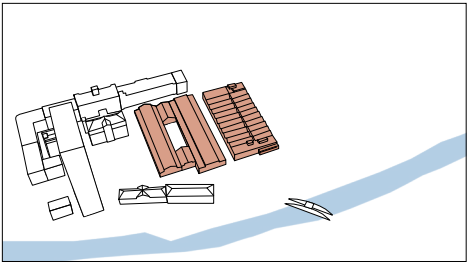
Områdets industrikaraktär bygger även på immateriella spår som gatornas och byggnadernas namn samt berättelser kopplade till SKF:s verksamhet. Vid utvecklingen av området kan tillfället tas i akt att exempelvis genom namngivning och konstnärlig utsmyckning lyfta fram denna unika historia.

HISTORIEN PEKAR MOT FRAMTIDEN

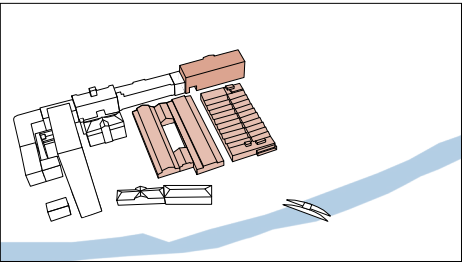
Beskrivningen och upplevelsen av industrimiljöns utveckling under drygt ett sekel ger en riktning framåt. Den vid första anblicken enhetliga gestaltningen rymmer en mångfald av uttryck, material och detaljer. Det finns gott om inspiration att hämta från denna unika platsspecifika industrimiljö, både av det som bevaras och det som rivs.

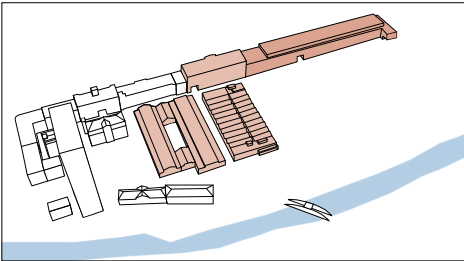
steg 1: rivning och sanering

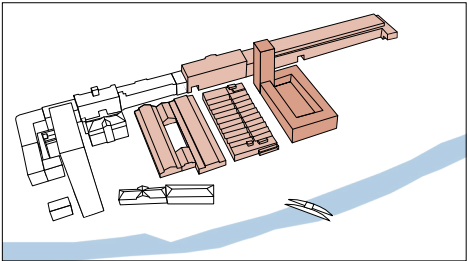
steg 2: renovering, om- och tillbyggnad av hus M och R

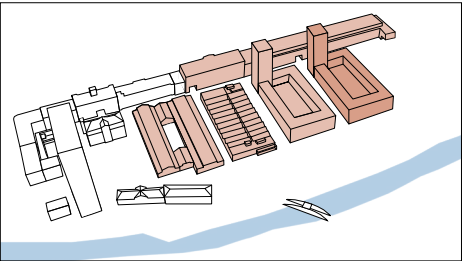
steg 3: Hus K byggs i ramen längs Artillerigatan

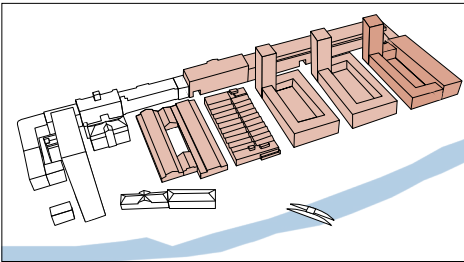
steg 4: hus C byggs i ramen längs Artillerigatan

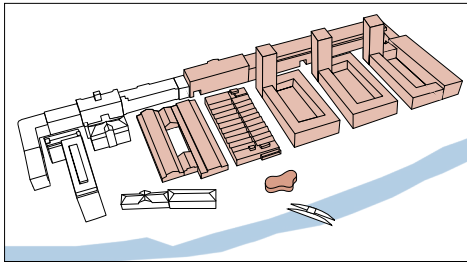
steg 5: Kv V byggs

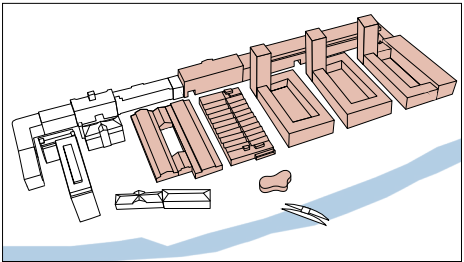
steg 6: kv T byggs

steg 7: Kv B byggs

steg 8: paviljongen byggs

området utbyggt!

bilder: Liljewall

SAMMANFATTANDE KARAKTÄRSDRAG SOM SKA VARA UTGÅNGSPUNKTER I FÖRÄNDRINGEN:

UTSIDAN/RAMEN

- Monumental och med fasader i liv mot Artillerigatan och Ryttmästaregatan.
- Enskilda byggnader med subtilt individuella karaktärer.
- Hus K framträder i siluetten mot Artillerigatan.
- Portiker ska koppla ihop utsidan med insidan.
- Tegelfasader i röda toner ska dominera.
- Regelbunden, vertikal fönstersättning. Fönster placerade som hål i mur.
- Flacka tak.

INSIDAN

- Sammanhållen variation i arkitekturen med olika byggnadshöjder.
- Tegelfasader i jordnära kulörer och inslag av material som plåt och puts.
- Regelbunden fönstersättning.
- Varierat taklandskap, med huvudsakligen låglutande tak.
- Kontrast mellan hårdgjorda gator och park/gröna gårdar.
- Gator där gatsten, platsgjuten betong och asfalt dominerar.

Mark, gator och platser

Översiktlig situationsplan

SITUATIONSPLAN

Två östvästliga gator leder trafiken genom området och binder samman de gamla kullagerfabrikernas olika delar. Portiker länkar insidan till utsidan och öppnar nya stråk och rörelsemönster.

Ett par broar över Säveån finns kvar och kopplar samman de gamla kullagerfabrikerna med SKF:s nuvarande verksamhetsområde söder om ån.

- ➔ blå pil för allmän platsmark
- ➔ röd pil för kvartersmark

KULLAGERGATAN

Gräns mellan park och kvartersstad

Lokalt huvudstråk och aktiva bottenvåningar

Förskolor/bostäder

RYTTMÄSTAREGATAN

Cykelstråk

Angöring parkeringsgarage

Gräns mot intilliggande område, Bellevue

RULLAGERGATAN

Lokalt huvudstråk

Verksamheter/bostäder

Blandande funktioner

ARVID PALMGRENS GATA

Gågata

Kommers och kultur

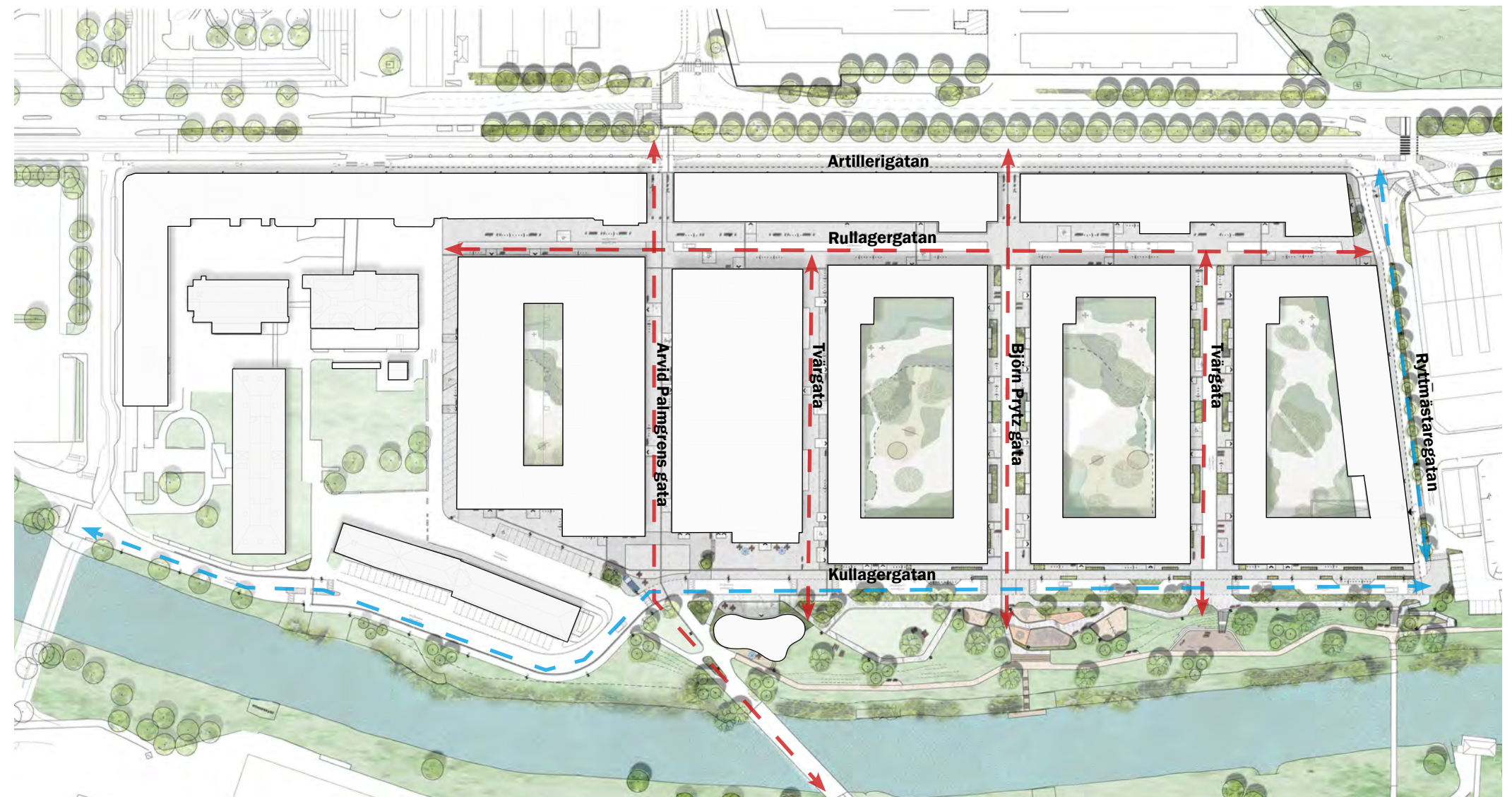
Via portik koppling mellan Artillerigatan och parken

ÖVRIGA TVÄRGATOR

Huvudsakligen bostäder

Möten

Portik

Situationsplan. Bild Liljewall

Mark, gator och platser

Bakgrund och övergripande principer för allmän platsmark och kvartersmark

Innan omvandlingen består området av äldre industribebyggelse med tillhörande mark, såsom inlastningsytor och parkeringar. Mellan industrimarken och Säveån finns en äldre park i ett tidigt skede av igenväxning. Spår från parken är stora uppvuxna träd.

Marken består till stora delar av smågatsten, vanligen belagd med asfalt som är nedsliten i olika grad och blottar stenen. Äldre spårområden förekommer i anslutning till järnvägsbron, där räls ligger synlig. Lastkajer av platsgjuten betong, ibland skodd med stål.

Utrustning, räcken och liknande är sparsamt använt. Den utrustning som finns består i allmänhet av smitt järn från tiden fram till och med 1950-talet och av profiler i varmförzinkat stål från senare tid.

Utformningen som presenteras i gestaltningsprogrammet är exempel på lösningar, inte färdiga förslag.

Allmän plats som ingår i denna detaljplan innefattar del av Ryttmästaregatan och Kullagergatan, samt grönområdet vid Säveån. Övrig mark inom detaljplanen blir även i framtiden kvartersmark. De allmänna gatorna får en viktig funktion i stadsdelen för att på ett säkert sätt leda trafiken till, från och genom området. Kvartersgatorna blir viktiga stråk för de som vistas i området och är tillgängliga för alla. Gatorna kantas av entréer, lokaler och bostäder. Trafikmängden bedöms liten och gatorna innanför "ramen" är att betrakta som lågfarts- eller gågator.

Parkmiljön längs Säveån ska bli en del av ett parkstråk som på sikt följer åkanten i östvästlig riktning och binder samman stadsdelarna. Tillgång till vattenkontakt är viktig och en brygga ska anläggas vid åkanten. Parken blir betydelsefull både för de som ska bosätta sig här och boende i hela Gamlestaden. Den ska innehålla kvaliteterna vila, mötesplats, lek och samtidigt vara en grön oas. Parken vid Säveån utgör den dominerande gröna ytan inom planområdet. Grönskan skymtar man redan vid portikerna och den kontrasterar mot gatumiljöerna med sin mjukare karaktär.

Gestaltningen av allmän plats och kvartersmark ska upplevas som en helhet där de som besöker stadsdelen inte lägger märke till gränser mellan olika fastigheter. All mark är delar av den industrimiljö som har växt fram under många decennier.

Utformningen av marken ska utgå från det industriella arvet och utgör i huvudsak ett och samma golv i en nivå. Gestaltningen tar också utgångspunkt i den historiska kontexten i fråga om materialitet, praktisk rationalitet och funktion, men också från de behov som en modern kvartersbebyggelse med blandade funktioner har. Exempel på detta kan vara att funktioner som cykel- och tillgängliga parkeringar och kör- och gångytor får olika ytskikt som är anpassade för respektive användning. Resultatet blir ytor med olika material där inramningar och dekorativa avgränsningar av markytor undviks i möjligaste mån.

De olika materialen ska möta varandra på ett enkelt sätt vilket stämmer väl överens med hur marken hanterats historiskt. Där det undantagsvis behövs kanter, murar och liknande ska de vara enkla och gedigna. Gatumiljöerna blir huvudsakligen hårdgjorda, men vissa stråk får inslag av grönska bland annat som en del av dagvattenhanteringen.

Ytskikten utgörs av material med kopplingar till platsen, till exempel gatsten, asfalt och platsgjuten betong. Befintliga material och bygghälsor från platsen återanvänds så långt det är möjligt.

Byggnaderna landar på en yta av gatsten, kompletterad med platsgjuten betong där tillgängligheten är extra viktigt, tex vid entréer eller viktiga övergångar. Runt de befintliga kulturhistoriskt viktiga byggnaderna M och R är gatsten det dominerande markmaterialet.

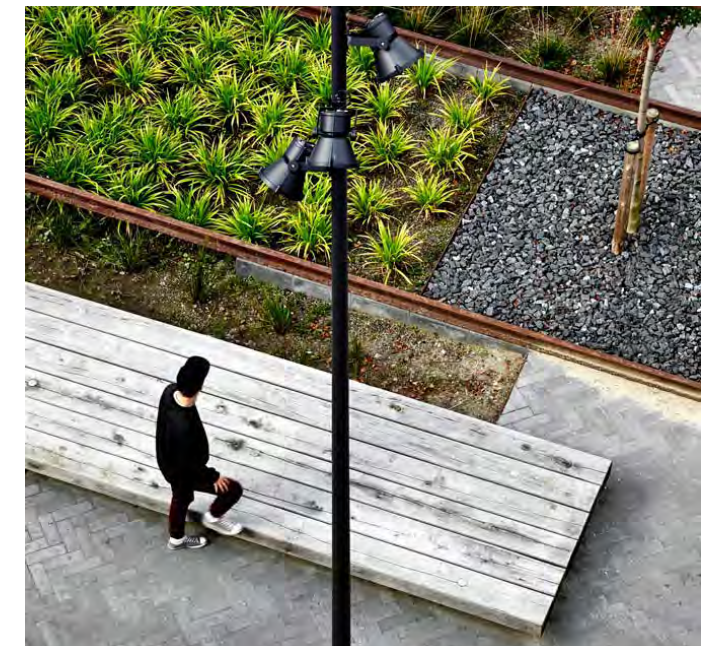
Det ska vara enkelt att ta sig fram längs tillgängliga stråk. Ytor där bilar kan köra utformas på ett sätt så att farten reduceras. Olika markmaterial möts direkt eller med en smal linje av cortenstål eller liknande.

Smågatsten och galler i samma nivå. Referens: Prada Foundation, Milano, OMA architects

Gradängar och trappor anpassas efter den befintliga topografin och binder samman olika nivåer, lekplats i Berlin. Rehwaldt Landscape Architects.

Godsbanearealet. Referens från Aalborg. Sangberg arkitekter. Bild: Wichmann+Bendtsen

Exempel på en balk som blir en del av en bänk. Referens: Varvsstaden i Malmö. Bild: Liljewall

Allmän platsmark

Parken

LEDORD

Rofyllt

Naturligt

Inbjudande

Parken blir en större bostadsnära park och ska ge plats för möten och lek samtidigt som den ska vara en grön oas och plats för vila. Den ska utformas välkomnande och inte uppfattas som privat. Parken ligger i planområdets södra del - både på plana ytor och i slänten ner mot ån. Kopplingen i öst- och västlig riktning längs med Sävån är en del av stadens blågröna stråk som finns utpekade i översiktsplanen. Detta är en viktig koppling att bygga på och att befolka stråket är centralt ur ett trygghetssperspektiv.

I grönområdet finns idag utspridda anläggningar som har hanterat pumpar för vatten från ån, utlastning till pråmar från källarplanet och ledningar för bland annat dagvatten. Mellan anläggningarna har en parkmiljö med planterade träd funnits. Enligt de trädinventeringar som utförts är flera av de stora träderna särskilt skyddsvärda enligt Naturvårdsverkets definition, en del är större lövträd.

Parken ges en utformning som hämtar inspiration från den långsträckt formen. Gångar rör sig mellan befintliga träd och antar en naturanpassad linjeföring som följer den befintliga topografin. Det övre tillgängliga stråket kan vara av platsgjuten betong och ska ges en mer ordnad parkliknande karaktär. Det övre parkstråket förstärker tillgängligheten för personer med nedsatt rörlighet.

I de nedre kuperade delarna av parken blir det svårt att uppnå full tillgänglighet och markmaterialet kan därför bli mjukare, exempelvis stenmjöl. Längs med stråken placeras bänkar där den som besöker parken kan slå sig ner och blicka ut över parken och årummet.

Parken har en tydlig gräns mot Kullagergatan med planteringar med tydliga avslut som skapar en distinkt gräns mot gatumiljön.

Stråket från Arvid Palmgrens gata och vidare genom parken över järnvägsbron blir en viktig koppling och ett promenadstråk. Längs stråket passerar besökande paviljongen som ligger inbäddad i parken. Här lockas man att slå sig ner intill paviljongen i den lummiga parken.

Ner mot Sävån återställs och förstärks naturmarken med ängsvegetation och en stor mängd träd och buskträd. Under de stora träderna i de övre delarna kan skuggplanteringar anläggas och i de nedre delarna kan ängar etableras.

Närmast Sävån finns en ekologisk kantzon med en befintlig vegetationsbård. Ytorna närmast Sävån berörs av en miljödom som är kopplad till kommande exploatering och de krav som ställs då ån är ett Natura 2000-område. Miljödomen tillåter bland annat att en brygga anläggs och att nya erosionsskydd byggs på de platser där anläggningar rivs.

Det nya erosionsskyddet vid ån ska utföras så att växter har lätt att etablera sig i vegetationsbården. I Natura 2000-området ska fisken och djurlivet i Sävån få bättre livsvillkor bland annat genom överhängande grenverk som kastar mjuka skuggor över vattnet. Kontakten med vattnet blir begränsad under den gröna säsongen, men bryggan gör det möjligt att komma nära.

Bryggan blir en viktig målpunkt i parken tillsammans med flera andra platser. De öppna och mer plana ytorna i västra delen av parken inbjuder till picknick, solbad, lek och spel. Lekplatsen ligger centralt i parken och blir en målpunkt för barn i området. Utrustning i parken är av naturliga, funktionella och gedigna material som gärna får ansluta till den tidigare verksamheten inom SKF på ett lekfullt sätt. På lekplatsen kan inslag av kullager och material som rostfritt stål bidra som lekutrustning samtidigt som de refererar till den tidigare industriverksamheten.

Exempel sektion parken vid Sävån, snitt genom lekplats och brygga, mellan Kv V & T. Bild: Liljewall

En park intill ett årum. Bron kopplar samman och kontakt med vattnet har skapats, i likhet med aktuell plan. Tikkurila, Åvik, Helsingfors av Loci. Bild: Pyry Kantonen

Blomsterängar kommer ända fram till gångstråket. Referensbild bostadsnära park, Rieteiland Oost, Amsterdam, av Buro Lubbers.

En brygga ger kontakt med ån. Sjukhuspark i Brilon, Tyskland. B.A.S. och Planergruppe Oberhausen. Bild: Claudia Dreysse

Gångvägen kantas av högt gräs. Park vid Hunters Point, Long Island, New York. Bild: Wade Zimmerman

Gator på allmän platsmark

Kullagergatan

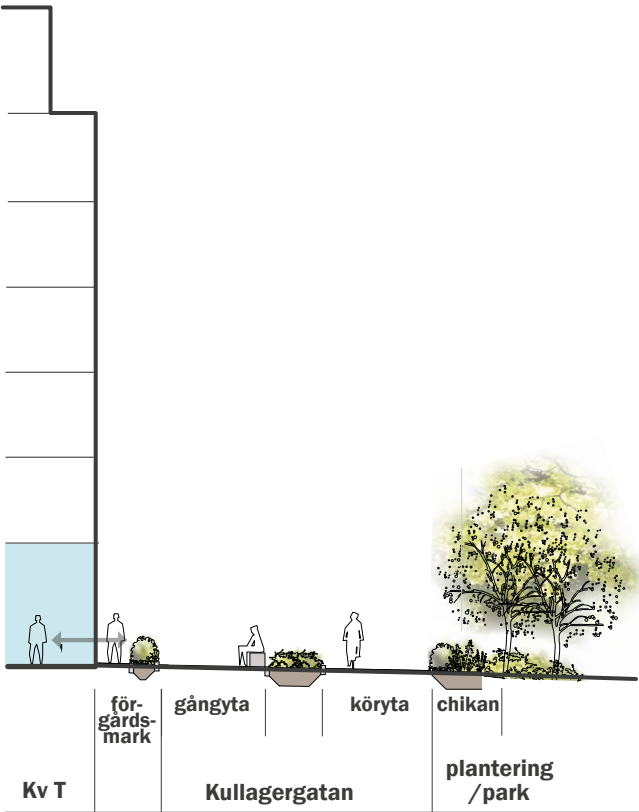
- LEDORD
- Gräns mellan grönska och hårdgjort
- Publikt stråk
- Låga hastigheter

Kullagergatan planeras som ett lågfartsområde. Gatan har få målpunkter för bil samt ett minimum av genomfartstrafik. Kullagergatan ska utgöra en kontinuerlig och visuellt tydlig gräns mellan kvarteren och parken.

Framför byggnaderna längs gatan finns förgårdsmark som tar hand om ledningar, cykelparkeringar och andra funktioner samtidigt som den är en del av den gemensamma vistelseytan. Förskolor har sina entréer mot Kullagergatan vilket ger liv och rörelse. På strategiska hörn finns publik verksamhet.

Gatan består av olika funktioner som cykelparkeringar, planteringar, sittmurar och möbler, vilka på ett naturligt sätt anvisar var bilarna kan vara. Inspiration ska hämtas från den historiska gatan med bland annat räls, asfalt, smågatsten och grönska.

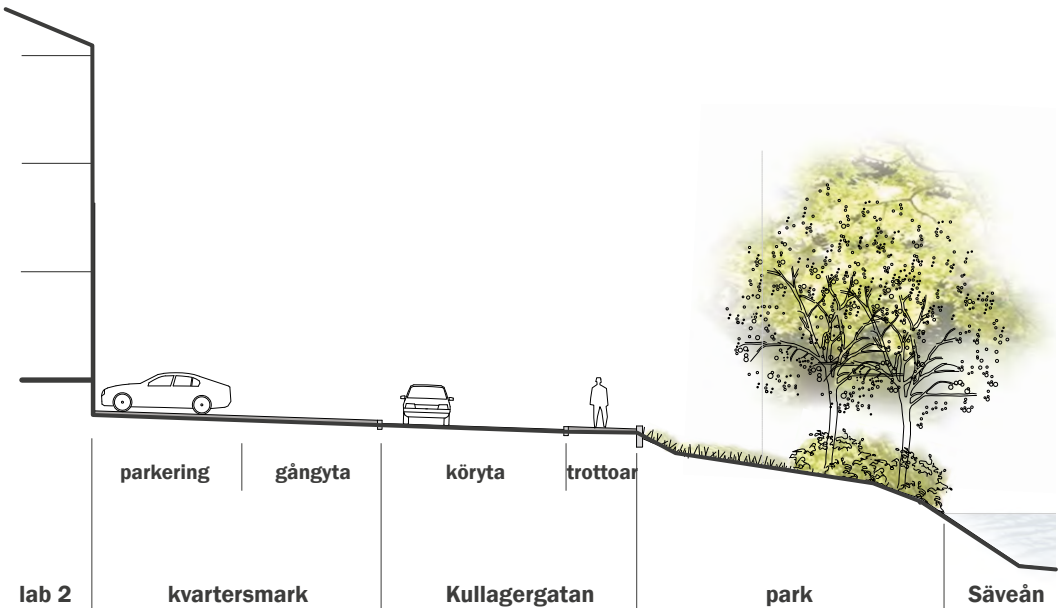
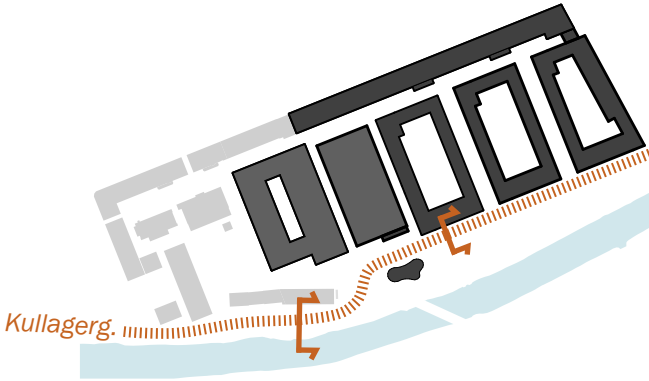
Mellan järnvägsbron och Hornsgatan ges gatan en enklare utformning med kantstöd som skiljer trottoar från körbana. Muren som avgränsar naturmarken ner mot Säreån och dess vägräcke bibehålls om möjligt för att minimera påverkan på natura 2000-området.

Exempel sektion Kullagergatan

Platsgjuten betong, stål, smågatsten.
Referens från Oceanhamnen, Helsingborg
Bild: Liljewall

Exempel sektion mot Säreån, framför lab-byggnaderna

Verksamheterna växer ut och skapar intressanta kantzoner längs stråket. Ett par olika markbeläggningar. Referens Varvsstaden, Malmö.
Bild: Wingårdhs, Varvsstaden

Gator på allmän platsmark

Artillerigatan & Ryttmästaregatan

LEDORD

Tillgänglighet för gående och cyklister

Aktivering av bottenvåningar

Portiker som öppnar upp

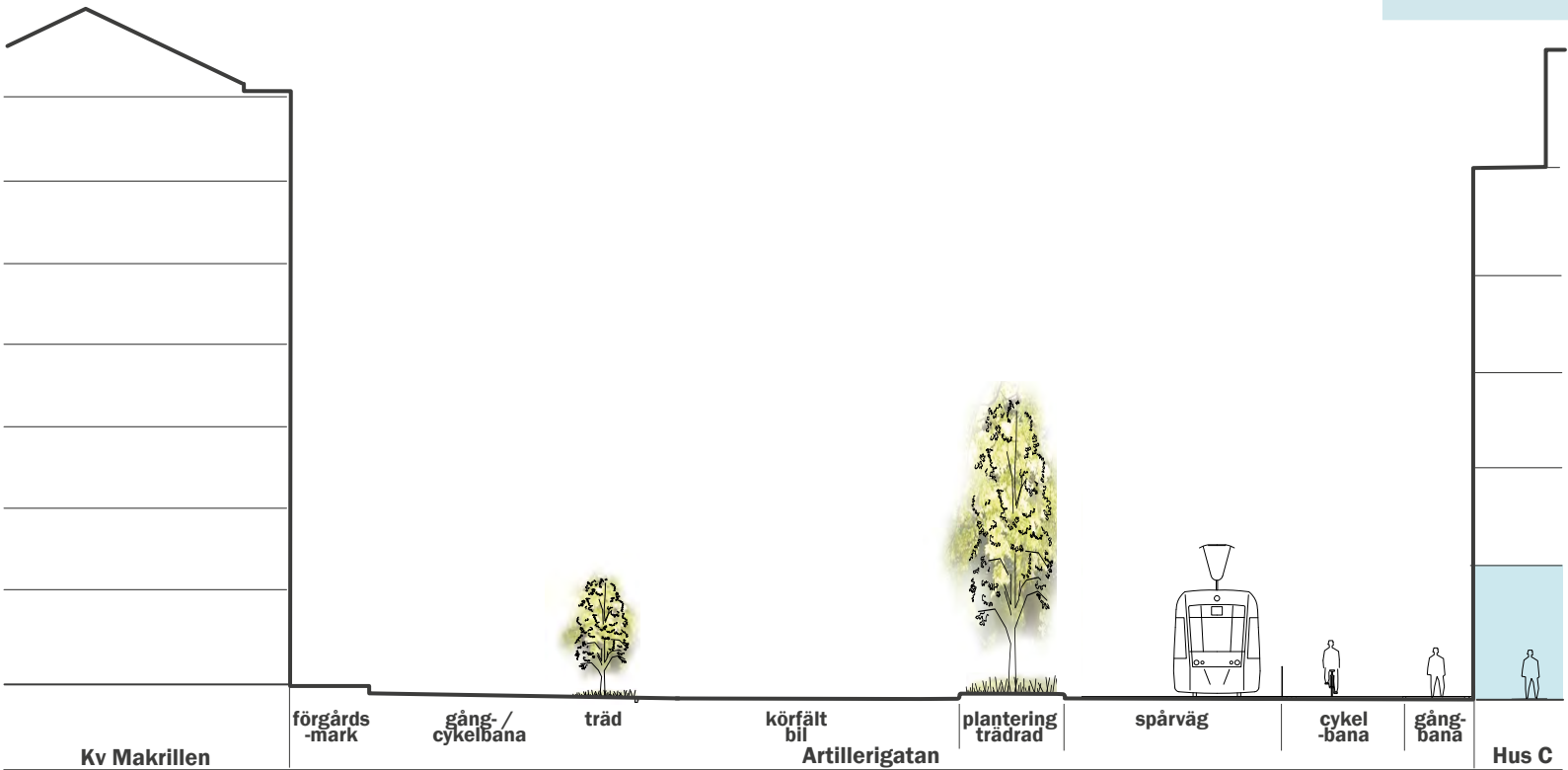
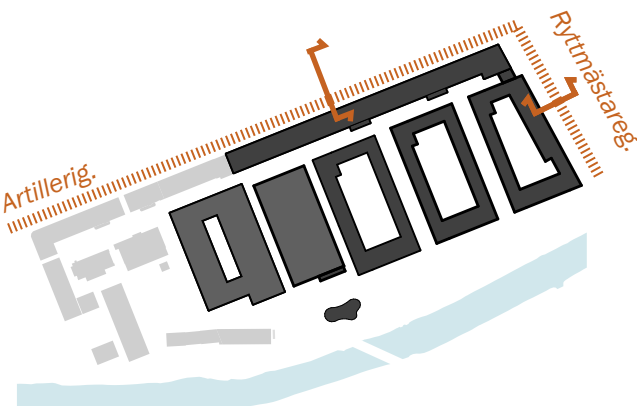
Idag upplevs Artillerigatan för de flesta i farten och den kommer att vara en fortsatt viktig genomfartsgata. Spårvagnens placering längs södra delen av gatan begränsar ambitionen att göra bågge sidor till en levande stadsgata.

Ryttmästaregatan är idag enkelriktad mellan Stallmästaregatan och Artillerigatan. Komplexiteten kring korsningen vid Artillerigatan påverkar möjligheterna att i dagsläget skapa en dubbelriktad gata. Befintliga ledningar i gatan kan påverka nya träds placering.

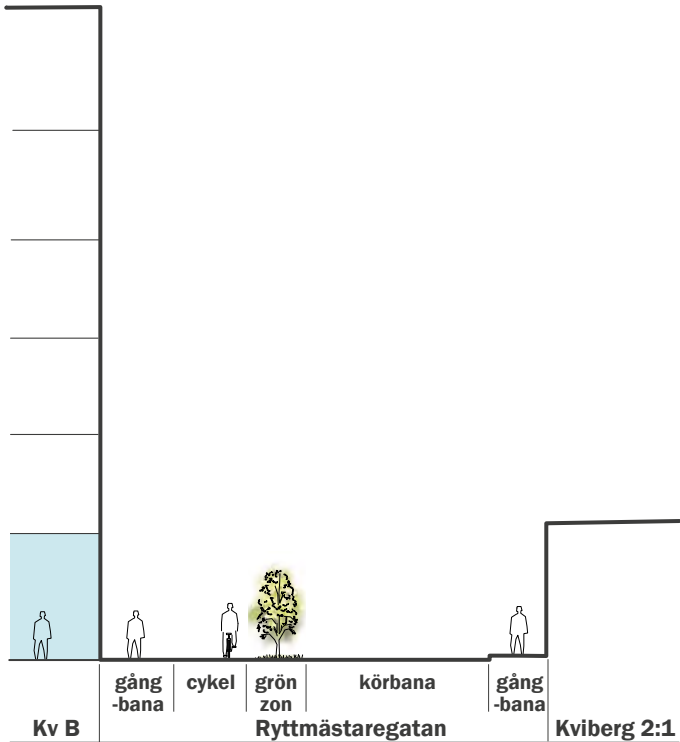
Gång- och cykelbanan på Artillerigatans södra sida breddas för cyklande så att den når sig standard för cykelpendlingsstråk och avgränsas mot spårvagnar av staket. Delar av GC-vägen påverkas av nytt korsande gångstråk och övergångsställe, samt nya portiker och entréer från planområdet. Två nya portiker mot Artillerigatan kommer bidra till att öppna upp området, särskilt den nya portiken genom hus K som placeras nära spårvagnshållplatsen SKF.

Pelarekarna längs spåren utgör kvarvarande vegetation och rumsbildare. Befintliga markmaterial som asfalt med friser av stor- och smågatsten anpassas och återskapas. Staket mot spårvagn utformas på ett trafiksäkert sätt för att skilja cyklar från spåren. Fler entréer byggs längs gatan och bottenvåningarna blir mer aktiva än tidigare.

Längs Ryttmästaregatans västra sida anläggs stråk för gående och cyklister. Stråket avgränsas från körbanan av kantsten och en smal zon med plats för träd. Gångstråk från Stallmästaregatan ansluts till Ryttmästaregatan. Längs gatan planeras ytterligare träd planteras för att tydligt binda samman Bunkebergets grönska med årummet. In- och utfart till parkeringsgarage under de nya kvarteren anordnas i gatans sydvästra del. Trafik till och från garage samlas vid denna port vilken bör markeras på ett tydligt och trafiksäkert sätt.

Exempel sektion Artillerigatan

Exempel sektion Ryttmästaregatan

Visionsbild som visar Artillerigatan och portiken vid spårvagnshållplatsen. Bild: Liljewall

Kvartersmark

Arvid Palmgrens gata & platsen söder om Hus R

LEDORD

Kommers och kultur

Aktivt spontant stråk

Möte med historisk industrimiljö

Arvid Palmgrens gata ligger mellan de industrihistoriska husen M och R. Den historiska kopplingen och den industriella karaktären är viktig att lyfta fram.

Området söder om Hus M och R består idag av stora öppna ytor och otydliga stadsrum med olika användningsområden. Den södervända ytan vid Hus R som delas av en terrassering har förutsättningar att utvecklas till en plats som samlar korsande stråk och olika verksamheter.

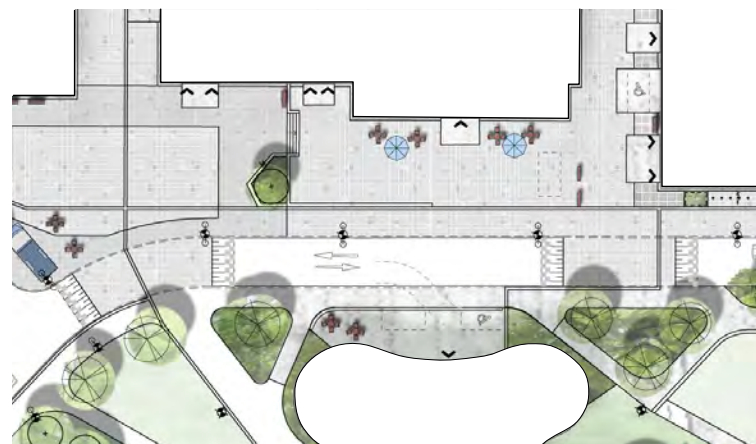
Arvid Palmgrens gata blir ett viktigt stråk mellan Gamlestaden norr om Artillerigatan, via den nya portiken, till verksamhetsområden på andra sidan Säveån. Längs Arvid Palmgrens gata planeras varierade verksamheter med t ex handel, små hantverksverkstäder, kulturverksamheter och restauranger.

Gatan får en utformning som direkt svarar mot industrikaraktären med ett gemensamt golv. Längs

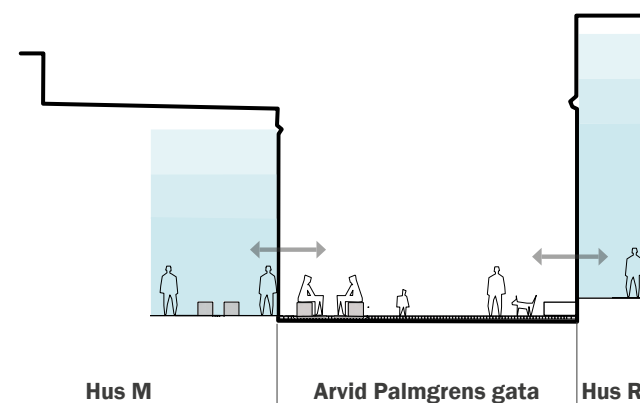
byggnaderna uppstår flera målpunkter och entréer vilket skapar rörelser och stråk tvärs över gatan. Här ska det vara möjligt att ha food-trucks, torghandel och gårdsfest.

Platsen söder om hus R förblir en öppen och flexibel yta som ger möjlighet till spontanitet, rörelser, möten, evenemang, food-trucks och många andra typer av användning. Parken tillsammans med enstaka träd bidrar till att ram in torget och förstärker rumsligheten på den södervända platsen, samt skänker skugga att vistas i under varma dagar. På Hus Rs söderfasad möjliggörs en tillbyggnad som gör byggnaden mer tillgänglig och utåtriktad.

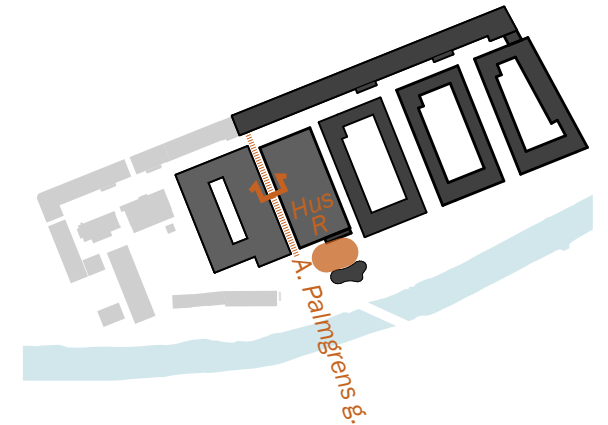
Paviljongen vid parken får entréer mot platsen, där huvudstråk fördelas mot olika målpunkter. Marknivåerna justeras för att förbättra tillgänglighet och dagvattenhantering. Ytskikten tillåts variera så länge platsens öppenhet och tillgänglighet dominerar uttrycket.

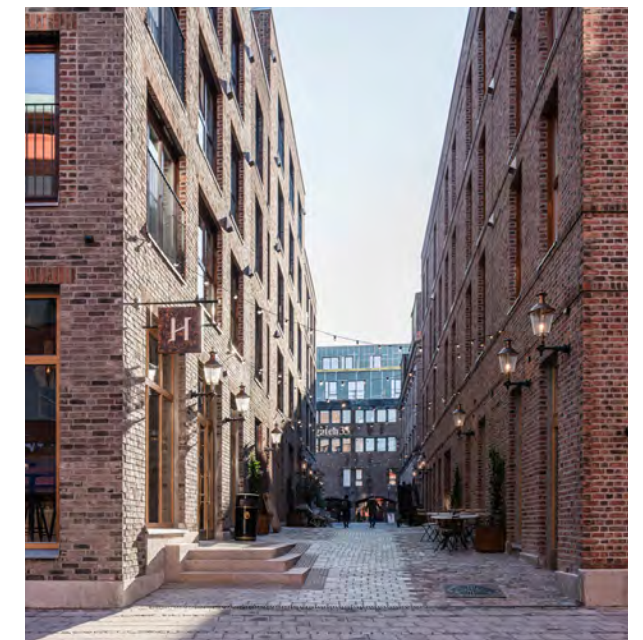
Platsen söder om hus R och paviljongen i parken.

Exempel sektion Arvid Palmgrens gata

Enstaka träd vid platsbildning, Timekeeper's square, Manchester, Buttress Architects.
Bild: Daniel Hopkinson

Lokalgata med omsorgsfullt gestaltad markbeläggning som aktiveras av uteservering mm. Nygaardsplatsen, Fredriksstad, Mad arkitekter.
Bild: Kyrre Sundal

En fri yta för spontana aktiviteter på Magasinsgatan i Göteborg. Bild: Helen Andersson

Arvid Palmgrens gata och platsen söder om Hus R blir viktiga i stadsdelen. Funktioner som torghandel, food trucks, serveringar, events och möten ger förutsättningar för en levande miljö, Vulkan i Oslo.
Bild: Fredrikke Wiheden

Kvartersmark

Rullagergatan

LEDORD

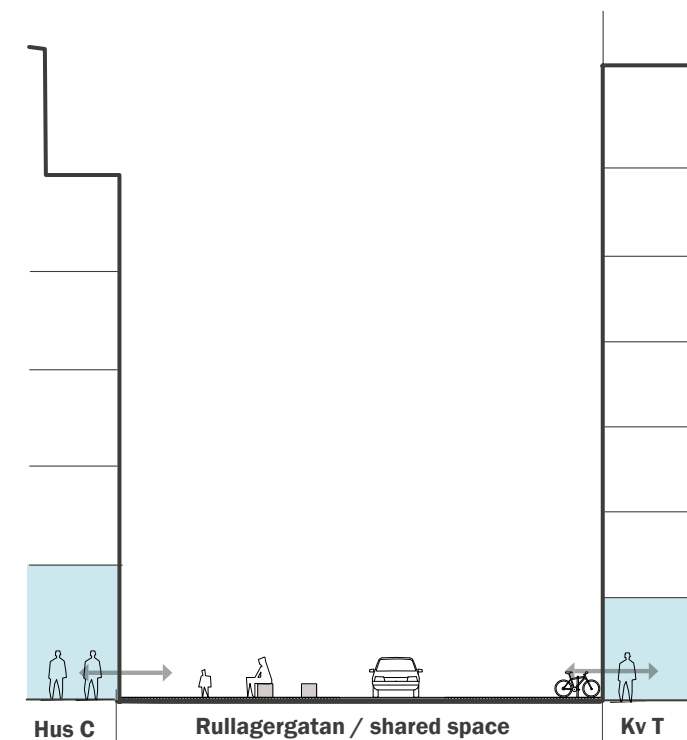
Stadsmässig

Livfull

Aktiva bottenvåningar

Rullagergatan utgör tillsammans med Kullagergatan östvästliga stråk inom SKF och länkar området till Hornsgatan och Ryttmästaregatan. Rullagergatan har goda förutsättningar att bli en stadsmässig gata kantad av äldre och nyare byggnader med varierat innehåll.

Längs Rullagergatan ska gata och byggnad interagera. Entréer till verksamheter och bostäder tar plats i gaturummet och tillåts att växa ut. Rullagergatan blir en vistelseyta där olika typer av trafikslag samsas. Markytan ska hålla samma höjdmässiga nivå då det saknas kantstenar och tydlig uppdelning mellan olika trafikslag. Platsen struktureras av olika funktioner så som cykelparkeringar, planteringar och sittmurar/möbler.

Exempel sektion Rullagergatan

Tvärgatorna

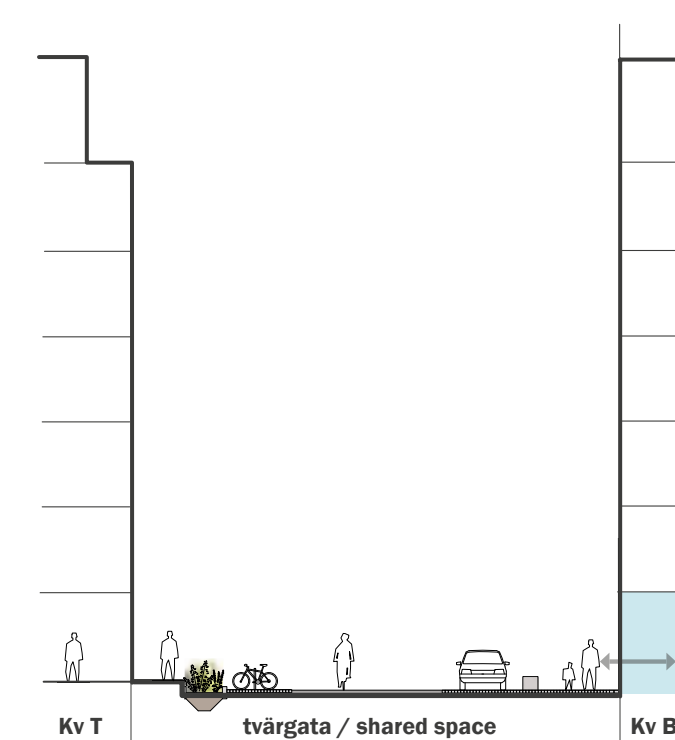
LEDORD

Lugna gator

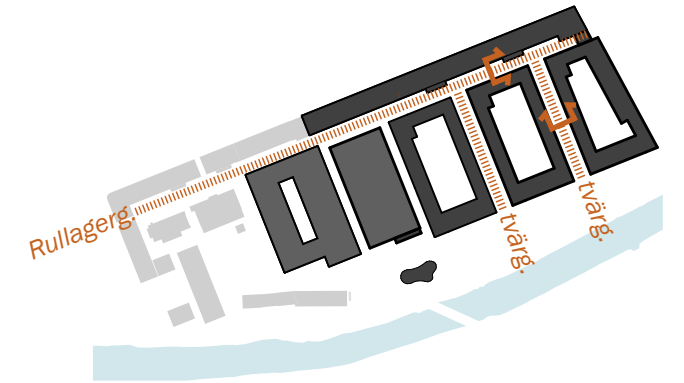
Möten mellan boende

Lek och vistelse

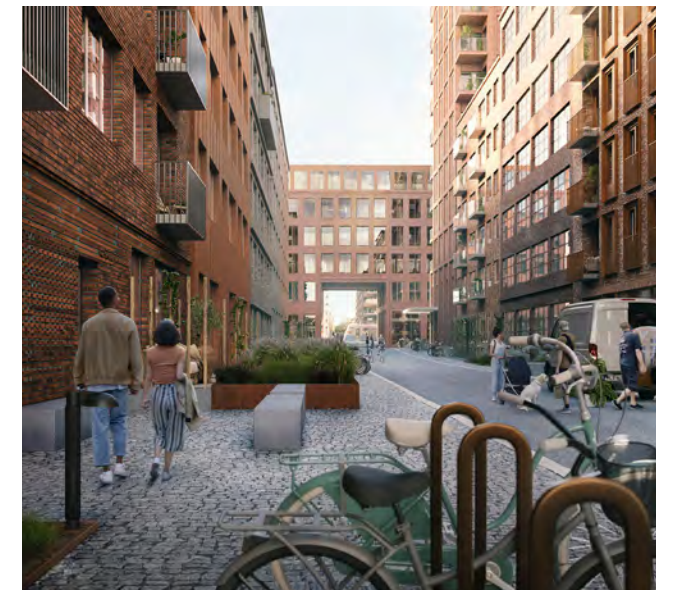
Tvärgatorna kopplar ihop Rullagergatan med Kullagergatan och parken. Längs med tvärgatorna blir det ett stort inslag av bostadskomplement och bostäder, även i markplan. Bostädernas behov påverkar gatornas utformning och bidrar till levande gator. Biofilteranläggningar med växter anpassade för dagvatten bildar en privat zon mellan gata och bostad längs delar av gatorna. I söder planeras förskolor med angöring från tvärgatorna. Tvärgatorna är vistelsezoner utan tydlig uppdelning mellan olika trafikslag. Korsningarna mot intilliggande gator innehåller olika funktioner som cykelparkeringar, tillgängliga parkeringar, planteringar och sittmurar/möbler. Tvärgatorna ska gestaltas för att underlätta och stimulera möten.

Exempel sektion tvärgata

Utsnitt ur visionsbild Rullagergatan. Här samsas olika trafikslag på en och samma höjdnivå. Gatan delas in i olika områden med hjälp av olika markbeläggning. Gatan befolkas med uteserveringar etc. Bild: Liljewall.

Utsnitt ur visionsbild tvärgata. Upphöjda uteplatser inramade av grönska skapar privata zoner längs tvärgatorna. Olika funktioner som sittmurar, cykelparkeringar, grönytor ger struktur till platsen. Bild: Liljewall.

Referensbild för Rullagergatan som ett aktivt och levande gaturum. Referens: Charlton riverside, Faraday works, London. Coffey Architects, Studio Egret West.

Ett annat sätt att möta gatans karaktär av industrimiljö. Gatsten och platsgjutet betong avgränsat av stål. Oceanhamnen, Helsingborg. Bild: Liljewall

Belysning i utemiljön

LEDORD

Trygghetsskapande

Enhetligt och genomtänkt

Synliggör

HELHET OCH DIFFERENTERING

Att skapa en helhet i belysningsutformningen är en viktig parameter för att samla kvarterens visuella uttryck så att det upplevs strukturerat och välplanerat. Identitetskapande, rumsskapande och socialt ljus ska samla de visuella uttrycken och skapa en tydlig identitet. Enhetlighet i armaturer och stolpars utformning bidrar till att stärka karaktären.

Differentiering innebär att belysningen främjar förståelse för området och bidrar till att definiera kvarterets olika funktioner som vägar, parkeringar, platser och torg. Belysningen ska anpassas efter områdets olika gatutyper för att skapa trygghet, struktur och visuell hierarki. Strukturen främjar rörelsen genom området och skapar tydlighet.

MÄNSKLIG SKALA

Att utforma belysningen efter människans behov innebär att de offentliga rummen görs mer tillgängliga även under dygnets mörka timmar. Belysningen ska utformas i mänsklig skala där stolphöjder och ljusnivåer är väl anpassade efter den omgivande bebyggelsen samt stadsrummets karaktär och funktion. Belysningen ska medverka till ett jämlikt stadsrum genom att göra det tillgängligt för alla och skapa rum för sociala möten människor emellan. Belysningen ska även medverka till att kommersiella lokaler ges goda möjligheter att synliggöras i stadsrummet.

NATURLIGHET

Belysningen ska framhäva och samspela med omgivande färger och ytskikt. Ljuset ska kännas naturligt i sin omgivning. Längs tvärgator och i parken ska en varmare färgtemperatur användas för att skapa en naturligt ombonad känsla. En färgtemperatur på ca 3 000-4 000 K är lämplig.

SÄVEÅN

En gällande miljödom förutsätter att belysningen tar hänsyn till specifika krav i området vid ån, klassat som Natura 2000.

STADENS LJUS - STADENS MÅL

Skapa vackra, trygga och tillgängliga stadsrum

Förstärka stadens karaktärer och attraktionskraft

Tydliggöra stadsrummets form och funktion

Synliggöra samtliga trafikanter

Skapa långsiktigt hållbara lösningar

ATT TÄNKA PÅ

Ljus på vertikala ytor ökar läsbarheten av stadsrummet.

Kontraster, varierat ljus, skuggor och texturer hjälper ögat att uppfatta stadsrummet.

Välj belysning utifrån trafikantens situation (undvik överbelysning).

Allt ska inte vara belyst men det mörker som finns ska vara planerat och inte upplevas hotfullt.

Bländning försämrar vår möjlighet att röra oss bekvämt i stadsrummet och få rätt uppfattning av omgivningen.

Förutsättningar från Göteborgs Stad

Referensbild stämningsfull belysning av portik. William Ross Architects. Bild: Peter Hyatt

Insidan lyser upp utsidan, verksamheten på insidan synliggörs i stadsrummet. Rocky Mountain Hardware showroom, Idaho.

Exempel på belysning vid entré, här fasadmonterade armaturer vid restaurang.

Belysning av landskapselement är stämningsskapande "Tikkurila Waterfron" i Vantaa, Finland, design Loci. Bild: Pyry Kantone

Gestaltungsprinciper för ny bebyggelse - ramen

- LEDORD
- Sammanhållen
- Monumental
- Strukturerad

URSPRUNG OCH KARAKTÄR

Ramen innehåller de byggnader som har utgjort SKFs fasad mot omgivande gator i Gamlestaden. Den befintliga byggnadsmassan uppfördes under några decennier där tidens olika ideal avspeglades i de röda tegelfasaderna. Byggnaderna har en tydlig hieraki där A-fabrikens karaktär av huvudbyggnad i fonden av Brahegatan och det något högre Hus K utmärker sig. Övriga byggnader är lägre och mer lågmälda. Genom de få ursprungliga portikerna passerade arbetarna i kullagerfabrikerna på väg till och från arbetet.

ÖVERGRIPANDE GESTALTNINGSPRINCIPER

Sedan 1960-talet har ramen bestått av en ca 450 meter lång fasad mot Artillerigatan. Efter detaljplanens genomförande kommer där finnas en lika långsträckt bebyggelse, varav drygt hälften blir nybyggd. I likhet med befintliga byggnader i ramen ska de nya fasadernas fönstersättning mot Artillerigatan bli repetitiv och med ett vertikalt uttryck. Fönstren utformas som ”hål i mur” i fasader av huvudsakligen rött tegel. Ramens utsida och insida ges liknande fasaduttryck, men insidan blir mer varierad.

Nya Hus K, likt den ursprungliga byggnaden, reser sig i fonden av Treriksgatan och står fram som en självständig byggnad även om den är sammanbyggd med sina grannar. Våningshöjderna blir lite högre än i grannhusen för att spegla den ursprungliga ”dagsljusfabriken” med höga fönster och generösa rum. Hus K ges en egen karaktär som skiljer ut sig från de intilliggande husen.

Nya Hus C blir likt befintlig byggnad mer nedtonad och underordnar sig Hus K genom att den översta våningen är indragen.

PORTIKER

Nya portiker gör insidan mer tillgänglig. Portikerna bidrar även till att aktivera Artillerigatan och gör gatan tryggare. Väl utformade portiker är en väsentlig del av

gestaltningen och ska ge en föränning om vad som finns på andra sidan. De ges en rejält tilltagen bredd och höjd, med delvis transparenta väggar som väcker intresse att gå in. Portiken genom hus K blir kanske den viktigaste länken mellan utsidan och insidan där många kommer att passera på väg till och från spårvagnshållplatsen. Öppningen ska ansluta till Arvid Palmgrens gatas viktiga stråk och markplanet i nya Hus K öppnas mot omgivningen.

KANTZONER OCH MÖTET MED MARK

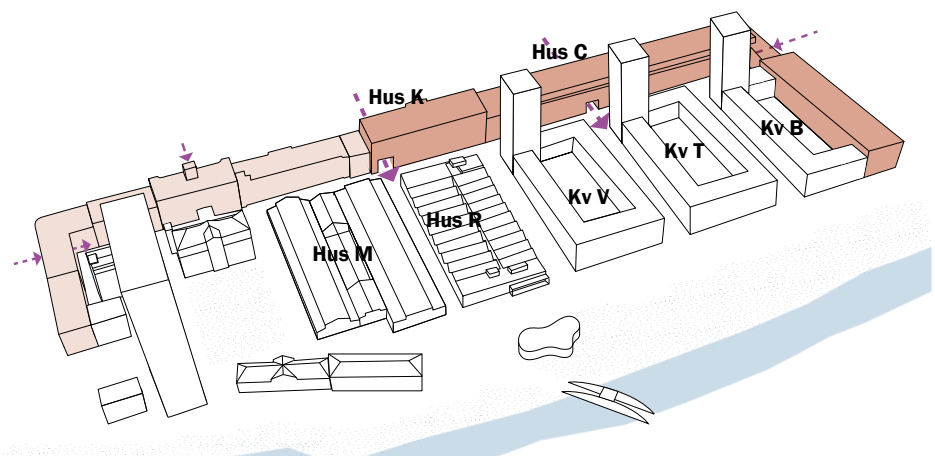
De långa fasaderna har kvar sin dominans, men öppnar sig mot omgivningen på ett annat sätt än under SKF-epoken. Fler entréer mot gatorna och mer aktiva bottenvåningar möjliggörs för mer levande stadsgator. Insidan mot Rullagergatan förväntas bli ett välbesökt stråk med många entréer, öppningar och glaspartier med låga bröstningar där byggnaderna interagerar med gatan. Även mot Artillerigatan ges fasaderna i kantzonen en större öppenhet även om gatan än så länge inte har möjlighet för angöring med bil.

TAKLANDSKAP

Hus C får indragen takvåning. Indraget är gynnsamt för dagsljuset på gatorna och omgivande byggnader, samt tar ner skalan när man rör sig i gatunivå. Terrasser, grönska och andra inslag kan finnas på de flacka taken i ramen. Takfot markeras genom en enkel, något utskjuten, list som definierar slutet på fasaden och bildar en övergång till taklandskapet.

MATERIAL OCH KARAKTÄR

Byggnader som ingår i ramen ska kännetecknas av repetitiva fasader av rött tegel där de väl tilltagna fasadlängderna accentueras. Dekorativa inslag i murningen ger fasaderna ett välbearbetat uttryck. Fasadmaterialet återfinns även i sockelvåningar som på ett subtilt sätt markeras i den sammanhållna gestaltningen. Fasaderna avslutas mot marken med låga socklar av betong eller natursten.

Gränsen mellan De gamla kullagerfabrikerna och resten av stadsdelen Gamlestaden består även i framtiden av en sammanhållen bebyggelse mot omgivande gator, den så kallade ramen. Visionsbild som visar ramen sedd från korsningen Artillerigatan-Ryttmästaregatan. Bild: Liljewall

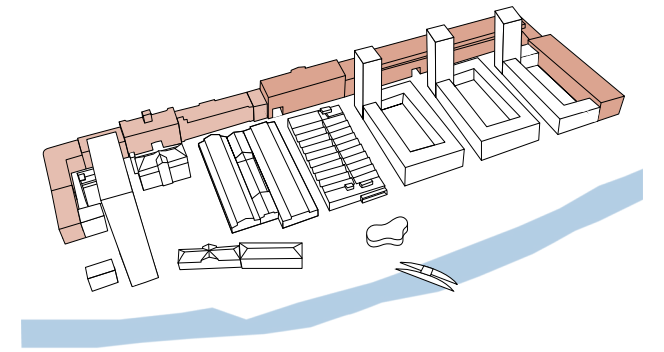
Visionsbild från Artillerigatan som visar en portik och gatan mellan kvarter V och T, i gatans fond skymtar parken vid Sæveån. Bild: Liljewall

Visionsbild från Artillerigatan som visar hållplats SKF och portiken genom hus K, på insidan skymtar R-fabriken. Bild: Liljewall

Gestaltungsprinciper för ny bebyggelse - ramen

referenser

Bostäder mot Rullargatan utformas med detaljrika fasader. Referens: Bostadshus i London, ritat av DSDHA. Bild: Christoffer Rudquist.

Mot Rullargatans läggs extra omsorg om sockelvåningens utformning för att skapa variation och intimitet. Bild: Delta Light.

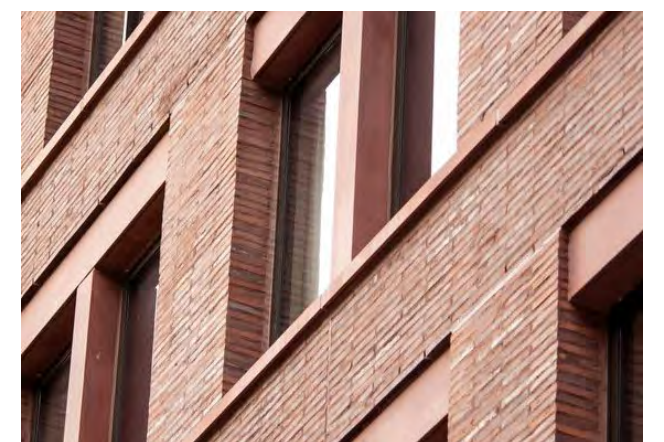
Fasader med upprepning och en enkel takfot. Sockelvåningen markeras med högre fönster och en lägre bröstning. Referens: The Hegeman i Brooklyn. Arkitekt och bild: Cook + Fox

Tegelpelare följer med till marken via en markerad sockelvåning. Fönster i markplan kan ha bröstning i sitt höjd. Referens: Godsfinkan i Malmö, arkitekt Fojab

Mot Artillerigatan ges byggnaderna en strikt och strukturerad arkitektur, vilket inte utesluter skiftningar. Bild från Carlsbergs byen. Bild: Liljewall

De två bilderna ovan visar en byggnad på Jane Street i New York, arkitekt David Chipperfield. En strikt fasad med dekorativa inslag och markerad sockelvåning inom en sammanhållen gestaltning. Enkel, men tydlig avslutning genom en utskjutande takfot. Bild: James Ewing

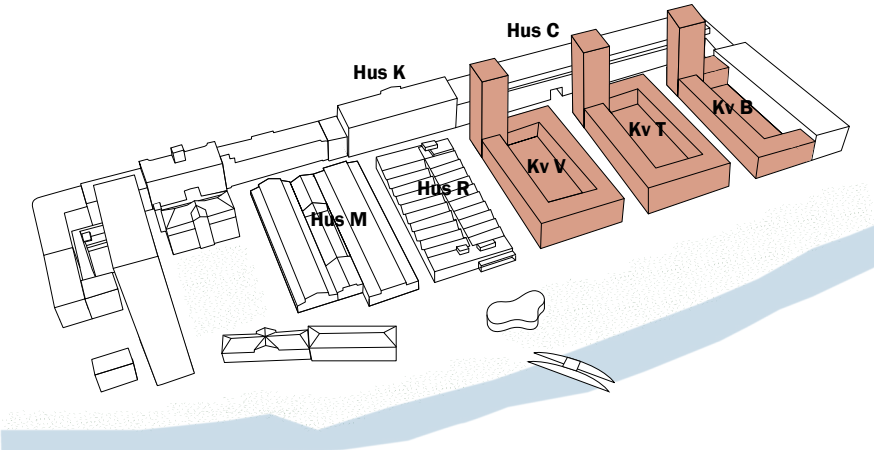
Gestaltungsprinciper för ny bebyggelse - insidans kvarter

LEDORD

Sammanhållen variation

Stadsmässig karaktär

Trivsamma boendemiljöer

URSPRUNG OCH KARAKTÄR

Insidan av fabriksområdet uppvisar en brokighet. Byggnader med olika höjd, från olika tider, anpassade efter behovet inom kullagertillverkningen har präglat insidans bebyggelse. SKF byggde utifrån funktionella kriterier och utifrån tidens olika arkitektoniska ideal. Gator byggdes över och tekniska installationer placerades på ett osentimentalt sätt mellan och utanpå byggnader. Kullagerfabrikerna har präglats av en arkitektonisk mångfald, given av respektive tids behov och funktion, trots det har industrimiljön upplevts som enhetlig.

ÖVERGRIPANDE GESTALTNINGSPRINCIPER

Den inre kvartersbebyggelsens nya struktur ska utgå från kullagerfabrikernas gamla gatumönster med två östvästliga stråk som binds samman av nordsydliga tvärgator.

Insidans kvarter bebyggs huvudsakligen av bostäder som har andra förutsättningar än industribyggnader när det gäller exempelvis husdjup, våningshöjder och våningsantal. Det kräver en omtolkning av arvet från industrimiljön när byggnadernas karaktär ska gestaltas till unika miljöer för bostäder, förskolor och arbetsplatser.

ENTRÉER & KANTZONER

Variationsrika kantzoner är en förutsättning för en levande stadsdel. I markplan finns entréer, verksamheter, bostadskomplement och bostäder som medverkar till en trygg och levande gata. Fasaderna ges en ökad detaljering i den nedre delen av byggnaderna och de förhöjda sockelvåningarna ska markeras på subtila sätt utan att nödvändigtvis byta fasadmateriäl.

Entréer utformas som tydliga och generösa öppningar mot gatorna. Där finns plats för cyklar, någon bänk och

möjlighet för verksamheter att ta plats. Där det finns bostäder i markplan läggs extra omsorg om trygghet och integritet för de boende.

BALKONGER

Långt utskjutande balkonger mot gator upplevs främmande för den industriella karaktären. Balkonger ska vara grunda eller delvis indragna mot gatorna, medan större balkonger placeras mot gårdarna. Balkonger får inte dominera fasaderna.

TAKLANDSKAP

Byggnadernas höjd regleras med högsta nockhöjd vilket inte utesluter ett varierat taklandskap som har kännetecknat industrikaraktären. Variationen kan uppnås med exempelvis olika byggnadshöjd, indragna takvåningar, olika takformer, terrasser, solceller, gröna tak och annat som bidrar till den unika miljön. Indragna takvåningar mot gatorna är gynnsamt för dagsljuset och ger en känsla av lägre byggnader. Fasaderna avslutas med en tydlig och enkel takfot innan taklandskapet tar vid.

MATERIAL & FÄRGSKALA

Tegel ska vara det huvudsakliga fasadmaterialet. Andra material och kulörer med kopplingar till platsens industrimiljö kan också vara lämpliga. Gemensamt för materialen är att de ska kännetecknas av tidlöshet och hög kvalitet. Materialens naturliga pigment utgör den huvudsakliga färgskalan. Då materialen är färgsatta är kulörerna dämpade och jordnära.

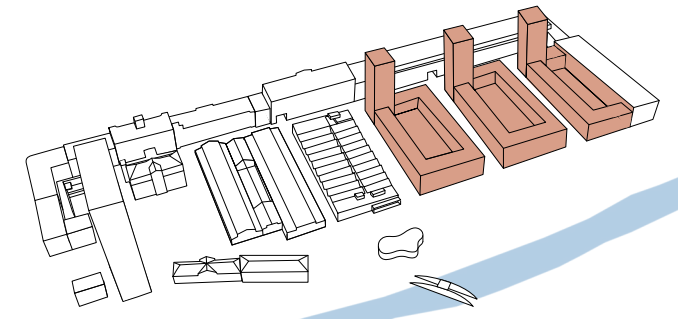
Både mot gaturum och gårdar hålls gestaltningen och materialen samman, men den kan vara något friare mot gårdarna. Fönstersättningen är regelbunden och präglas av “hål i mur” med vertikala proportioner. Till skillnad från ramens långa fasadlängder delas insidans fasader upp i fler enheter.

Visionsbild som visar en tvärgata mellan två kvarter och portik genom hus C i fonden. Bild: Liljewall

Gestaltungsprinciper för ny bebyggelse - insidans kvarter

referenser

Keramisk fasad i kulör som påminner om koppar. Arkitekt: Meier Hug Architekten.
Bild: Roman Keller

På tvärgatorna är grunda balkonger möjliga. Fasader av skärmtegel i Carlsberg byen.
Bild: Liljewall

Indragna balkonger ger lugna fasader i Klagesmarkt, Hannover. Arkitekt: KSW.

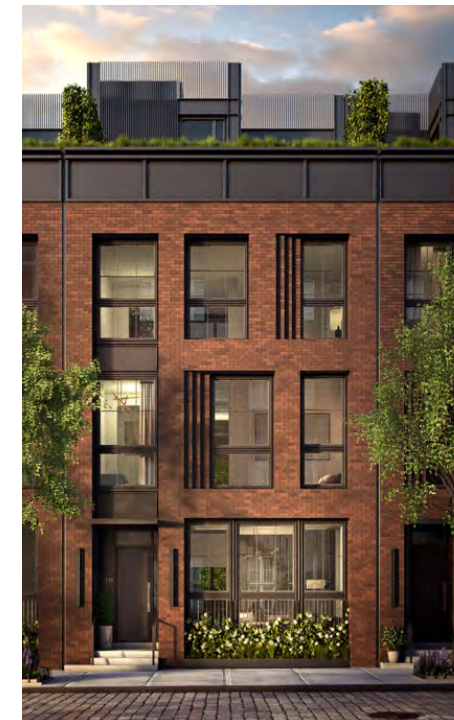
Kontrasten mellan olika skalor och åldrar i Carlsberg byen.
Bild: Liljewall

Byggnader som ansluter till gatan med entréer och bostäder med uteplatser, Nordhavn i Köpenhamn. Bild: Liljewall

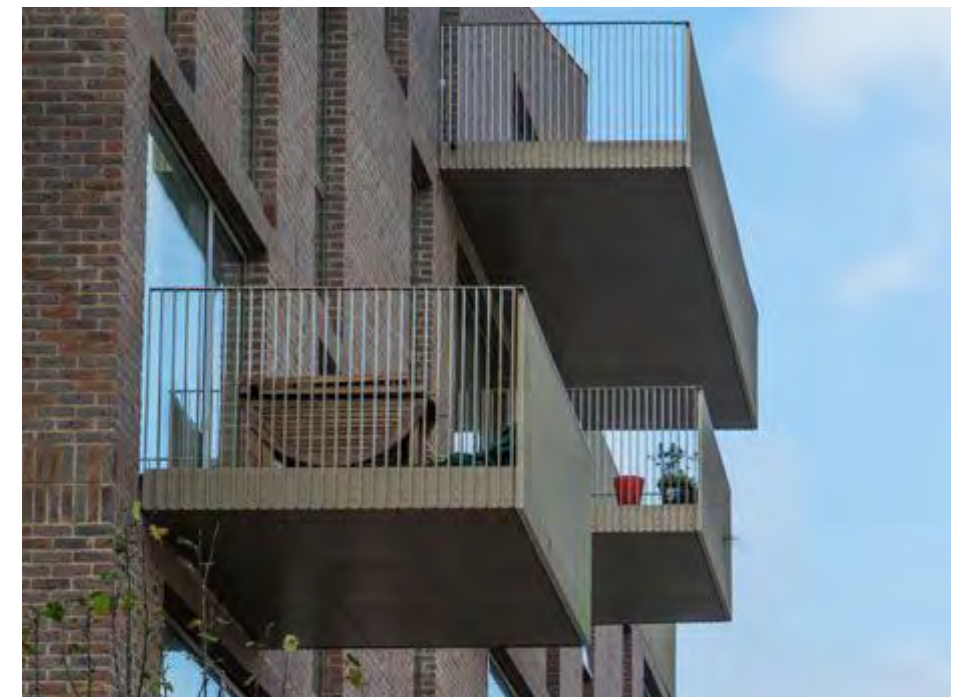
Varierade fasader inom en övergripande gestaltning. Sockelvåningar med såväl öppenhet som slutenhet, Klagesmarkt i Hannover. Bild: Marcus Bredt

Takterrasser på indragna takvåningar ger en känsla av att husen är lägre och ger ett varierat taklandskap, Leroy street, New York. Arkitekt: Workshop/APD.

Ombyggnad av kontorsbyggnad till bostadshus i Nacka. Arkitekt: Hermansson, Hiller, Lundberg arkitekter. Bild: Mikael Olsson

Mot gårdssidan kan balkongerna vara djupare än mot gatan. Brentford Lock West, London. Arkitekt: Duggan Morris.

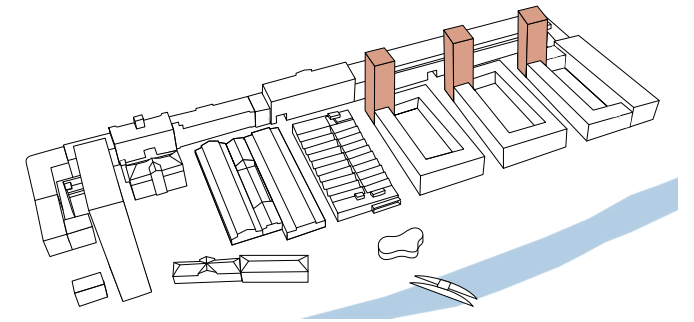
Gestaltungsprinzipien für neue Bebauung - Höhen innerhalb des Blocks

LEDORD

Vertikalität

Identität

Slankhet

ÖVERGRIPANDE GESTALTNINGSPRINCIPER

De tre höga husen som planeras i kvarterens nordvästra hörn blir utropstecken i stadsdelen tillsammans med tidigare huvudkontor för SKF. Trots att höghusen är en del av kvarteren ska de framstå som egna byggnader som tydligt landar på gatan. Tre höghus och tre stolta individer. De skiljer sig från varandra samtidigt som de har ett tydligt släktskap.

SOCKEL, KROPP & KRONA

Höghusen ska ges en tydlig och väl tilltagen sockelvåning med stora glasytor. Entréer betonas och markerade skärmtak kan bli ett signum för respektive byggnad. På entréplanet kommer det finnas verksamheter och lokaler, men husen innehåller också många bostäder och det ska kännas speciellt att gå in genom entrédörrarna. Höghusens kropp upplevs som slank genom att vertikaliteten i fasaderna betonas. Balkongerna är indragna och kan vara inglasade. Mot himlen avslutas höghusen av en tydlig krona med en egen karaktär.

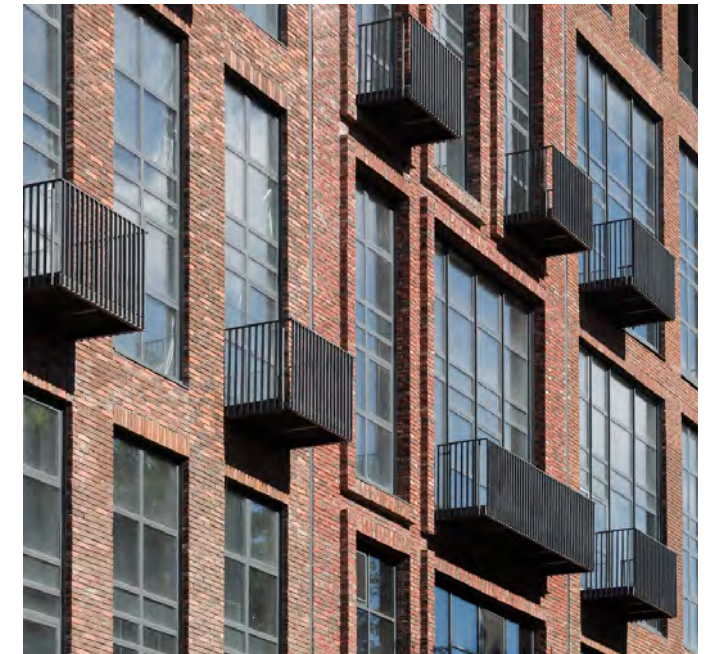
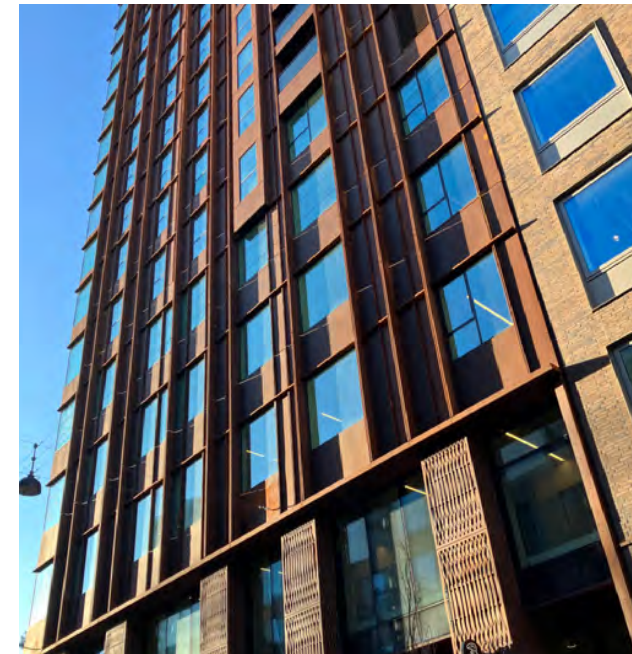
MATERIAL & FÄRGSKALA

Höghusen har en färgskala som känns igen inom kvarteren. De skiljer ut sig, men inte på något utmanande sätt. Det är inte det dramatiska uttrycket utan höjden i sig som gör att byggnaderna blir tydliga markörer för stadsdelen.

Materialen kan vara tegel, corten eller något annat inom den dämpade färgskalan av jordfärger.

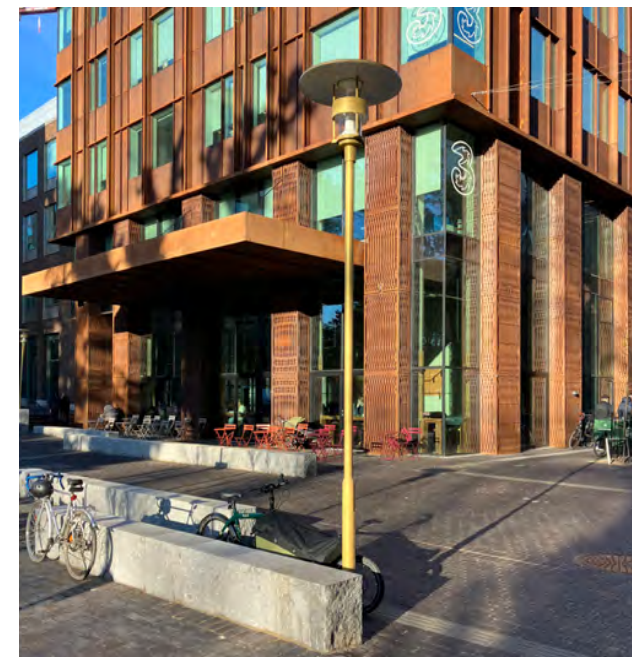
Vertikalitet genom dubbla våningsplan, samt en karakteristisk krona. Arkitekt: Eric Parry architects. Bild: Dirk Lindner

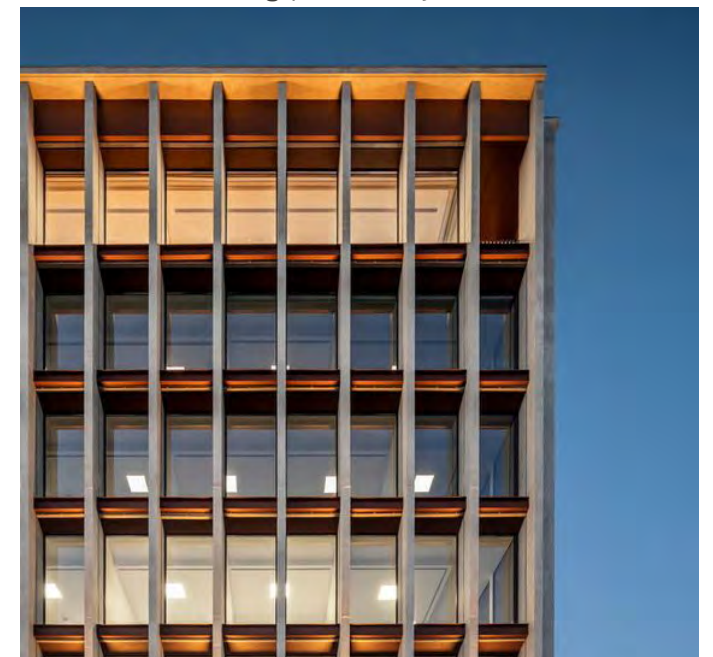
Ett sätt att förstärka vertikaliteten i uttrycket är att göra fönster över två våningsplan. Bild: Ilya Ivanov

Carlsberg byn med höghusen inom kvarter, där hörnen reser sig över kvarteren. Fasader av rött tegel med inslag av metall. Bild: Liljewall

Carlsberg byns högsta byggnad med fasader av corten. Sockelvåningen är förhöjd och ett väl tilltaget skärmtak ger tyngd åt entrén. Bild: Liljewall

Höghusen avslutas med en markerad "krona". 818 building- Arkitekt: Arquitetos Associados Bild: Fernando Guerra

Gestaltungsprinciper för ny bebyggelse - gårdar inom kvarteren

LEDORD

Gröna

Främja möten

Lekfullhet

ÖVERGRIPANDE GESTALTNINGSPRINCIPER

De tre gårdarna blir relativt stora. Här ska boende och förskolor samverka. I kvarterens annars till stora delar hårdgjorda miljö blir gårdarna gröna oaser. Organiskt formade planteringsytor skapar rum för olika typer av vistelse. Grönska fångar ljuset och ger skön skugga varma dagar.

Samtliga gårdar får terrassbjälklag och underliggande parkering. Det ställer stora krav på uppbyggnad för att möjliggöra grönska, lek och andra aktiviteter. Redan från början planeras för åtgärder vid skyfall så att gårdarna på ett snabbt och tryggt sätt kan tömmas på större regnmängder.

Det är möjligt att bygga generösa balkonger mot gårdarna och uteplatser för dem som bor längst ner. På så vis skapas liv och kontakt mellan boende på flera nivåer i gårdsrummet. Även takterrasser blir kompletterande utemiljöer för de boende.

FÖRSKOLOR OCH FRIYTOR

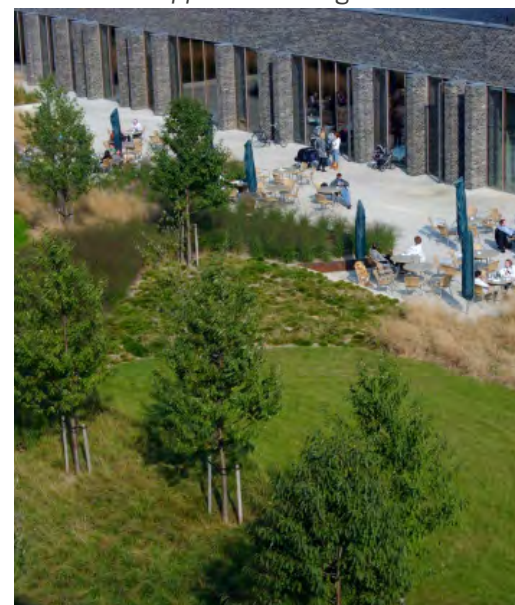
För de gårdar som har förskolor krävs en omsorgsfull planering. Gränsen mellan förskola och boende är inte skarp. Ytorna delas upp genom böljande planteringar där avskiljande staket kan placeras. Kraven på friytor för utelek gör att en stor del av gården upplåts för förskolans behov och samnyttjande eftersträvas.

BOENDEGÅRDAR (OCH DESS GRÄNSER)

De boende nyttjar gårdarna gemensamt. En del privata uteplatser i markplan avgränsas från gårdsytor och det är möjligt att röra sig längs byggnaderna utan att förskolorna behöver påverkas. Grillplatser, odlingslådor, umgänge ordnas gemensamt på lämplig yta inom gårdarna.

Mindre öar med olika funktioner i Norrebro hus, Köpenhamn. Arkitekt: Vega Landskab. Bild: Simon Jeppesen och Vega Landskab

Exempel på hur uteplatser möter grönska i Charlotte garden, Köpenhamn. Arkitekt och bild: SLA.

Gårdarna har förutsättningar att bli gröna oaser för boende och förskolor i London. Alison Brooks Architects.

Grön gårdsbildning med organiska former. Brent cross south, London. Arkitekt: Squire and Partner

Gård från Carlsberg byen i Köpenhamn med plats för både umgänge, men också skyddade privata uteplatser. Indragna takvåningar ger fina terrasslägen. Variation i höjd är också ett sätt att skapa variation och ta ned skalan. Arkitekt: CF Möller Architects och MVRDV

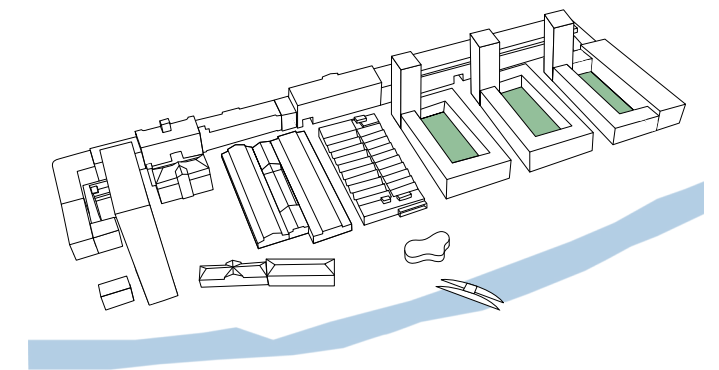
Visualisering, tävlingsförslag Framtidens Bjärred. Bild: Liljewall

På gårdarna finns plats för den lilla skalan med odling, lek och komplementbyggnader. BIGYard Berlin, av Zanderroth Architekten / Herrburg Landschaftsarchitekten. Bild: Michael Feser.

New Leyden, Nederländerna, masterplan av MVRDV.

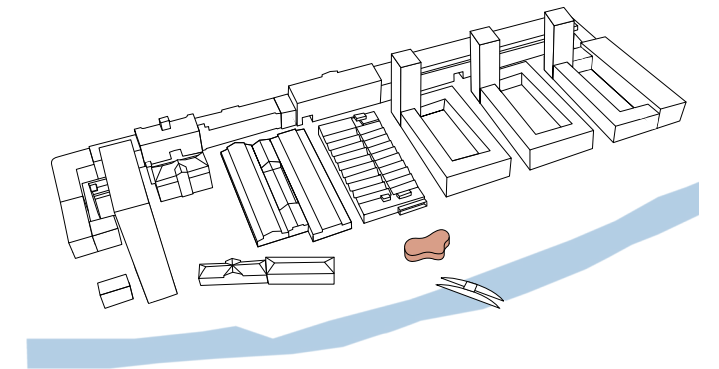
Gestaltungsprinciper för ny bebyggelse - paviljongen

LEDORD

Formstark

Lykta i området

Transparens

Paviljongen blir ett nytt inslag utan direkt koppling till SKF och den tidigare industrimiljön.

Med sitt läge vid järnvägsbron över Säveån, Kullagergatan och parken har Hus P bland annat till uppgift att ange riktningar. Byggnaden blir en länk mellan olika stråk och funktioner, men också en tilldragande byggnad för området. Paviljongen får en stark koppling till parken och slänten ner mot ån. Den hör mer till parken än till den strikta kvartersstrukturen och utformas på ett självständigt sätt. Paviljongen ska bli en formstark byggnad.

Höjdskillnader och närheten till järnvägsbron hanteras på ett sätt som gör att topografin kan vändas till en fördel för tillgängligheten till parken. Alla byggnadens sidor är lika viktiga och den utformas så att ingen sida blir en baksida.

Genom sin närvaro och utformning ska paviljongen bidra till trygghet i omgivande park och stadsrum för boende och besökare. Transparenta fasader som möjliggör att insidan lyser upp utsidan kvällstid, kontakt mellan inne och ute bidrar till tryggheten utanför byggnaden. Med detta blir paviljongen en lykta i området.

Visionsbild från parken, utsnitt som visar paviljongen. bild: Liljewall

Paviljong i park i Otterlo, Nederländerna. Arkitekt: Monadnock och De Zwarte Hond. Bild: Stijn Bollaert

Paviljong i Elephant Park i London, Bell Phillips Architects. Bild: Kilian O'Sullivan

Serpentine Pavilion 2023, London. Arkitekt och bild: Lina Ghotmeh

Gestaltungsprinciper för det som bevaras - Hus M och Hus R

UTGÅNGSPUNKTER

M-verkstaden och R-fabriken kommer i framtiden utgöra bryggan mellan den bevarade delen av industriområdet och de nya kvarteren. För att dessa byggnader ska kunna fungera som en tillgång i det nya sammanhanget behöver de brukas på ett långsiktigt hållbart sätt och tas om hand utifrån sina unika förutsättningar. Såväl originalkarakteren som de förändringar som genomförts och de spår som verksamheten lämnat efter sig är väsentliga för att de även fortsättningsvis ska kunna upplevas som autentiska industrimiljöer. Det är också önskvärt att byggnaderna i möjligaste mån omvandlas till publik verksamhet, eftersom de på så sätt kan tillgängliggöras för allmänheten.

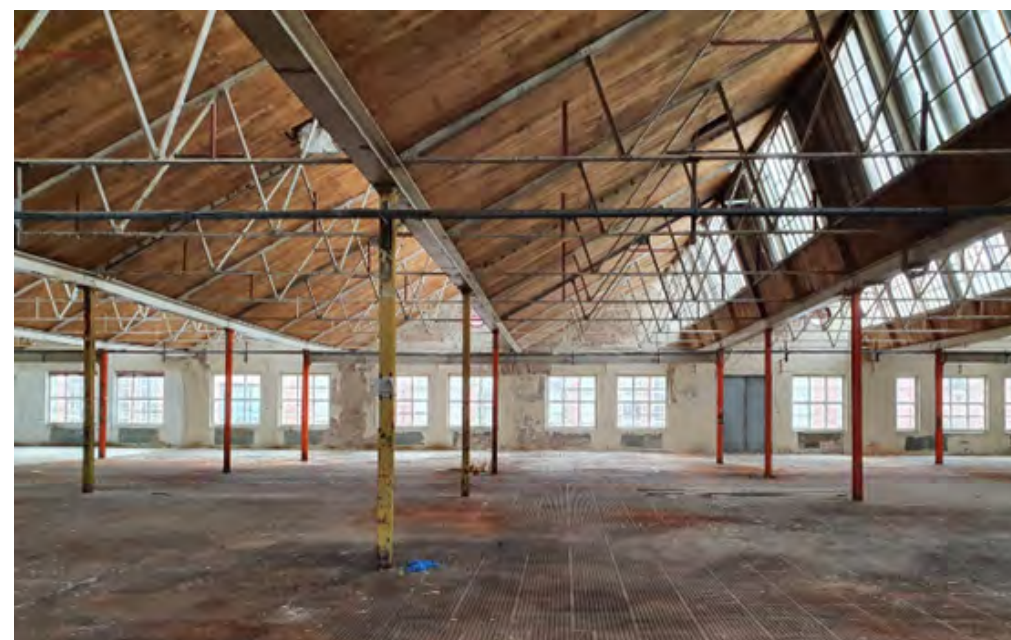
M-verkstaden och R-fabriken har i detaljplanen försetts med skydds- och varsamhetsbestämmelser i syfte att bevara byggnadernas särprägel och kulturhistoriska värden. Det innebär att byggnaderna inte får förvanskas och att ändringar ska genomföras med varsamhet. För att M-verkstaden och R-fabriken ska komma till sin rätt och tillförsäkras ett långsiktigt hållbart bevarande, krävs mer än förvanskningförbud och varsamhetskrav. Arbetet med att bevara och ställa om dessa byggnader till ny användning kräver ett medvetet tillvägagångssätt där användning, tekniska egenskaper, ekonomi, kulturhistoriska värden och estetik samverkar. I detta komplexa samarbete är det väsentligt att utgå ifrån gemensamma principer och målbilder. Gestaltungsprogrammets syfte är att ge en bredare bild av arbetet för bevarandet av dessa byggnader och att formulera viktiga utgångspunkter för ett långsiktigt varsamt brukande.

ÖVERGRIPANDE KVALITETER OCH KARAKTÄRSDRAG

M-verkstaden och R-fabriken är stora hallbyggnader uppförda med en enkel, och för sin tid rationell, konstruktion. Exteriören har stora kvaliteter genom det gedigna murverket i tegel som med lätthet har anpassats till byggnadernas olika arkitektoniska stilar, och de stora fönstren som tillsammans med taklanterniner och sågtandstak försett industrilokalerna med rikligt dagsljus.

Genomförda förändringar vittnar om hur byggnader anpassats efter skiftande behov. Bild: Johanna Lange

Smäcker konstruktion - en skog av pelare under ett grenverk som silar det generösa dagsljuset. Bild: Johanna Lange

Igenbyggda fönsteröppningar kan öppnas upp på nytt. Bild: Johanna Lange

Stabil betongkonstruktion i avvikande färg dominerar och definierar rumsvolymen i Hus M. Bild: Johanna Lange

Gestaltungsprinciper för det som bevaras - Hus M och Hus R

I interiören finns unika kvaliteter i de stora, överljusbelysta hallarna med höga takhöjder. Lätta konstruktioner och entresoler som delar hallarna utan att inverka på upplevelsen av rymd samt spår från industriverksamheten. Mindre rum nås via bastanta trapphus.

För att dessa kvaliteter och karaktärsdrag ska komma till sin rätt behöver byggnaderna fyllas med verksamheter som kan dra nytta av dessa. Därför är det av största vikt att alltid utgå ifrån byggnadernas befintliga egenskaper avseende rumsvolymer, planlösning och entrésituation vid val av ny användning. En verksamhet som väljer att etablera sig i M-verkstaden eller R-fabriken, behöver inte bara acceptera de begränsningar som detaljplanen anger utan även sätta värde på de möjligheter som byggnaderna erbjuder. En sådan verksamhet är av avgörande betydelse för ett varsamt och långsiktigt hållbart brukande.

UPPLEVELSE OCH AUTENTICITET

M-verkstaden och R-fabriken är, vid detaljplanens antagande, fortfarande industrimiljöer. Upplevelsen av byggnaderna, inte minst i interiören, färgas i hög grad av den industriella atmosfären. Lokalerna står tomma och några enstaka rester från den industriella epoken finns kvar. Traverser, stora ventilationstrummor, rum som avgränsas med tunna glaspartier, ljuddämpande absorber, elinstallationer, duschrum och liknande ger alla ledtrådar till den ibland smutsiga och högljudda verksamhet som bedrivits i lokalerna. Dessa delar, som egentligen bara utgjort förutsättningar för själva produktionen, har nu blivit väsentliga för att ge en bild av det arbete som pågått här. Tillsammans med andra spår som slitna trappsteg, skyltar, färgkodningar och annat ger resterna från den industriella epoken byggnaderna autenticitet.

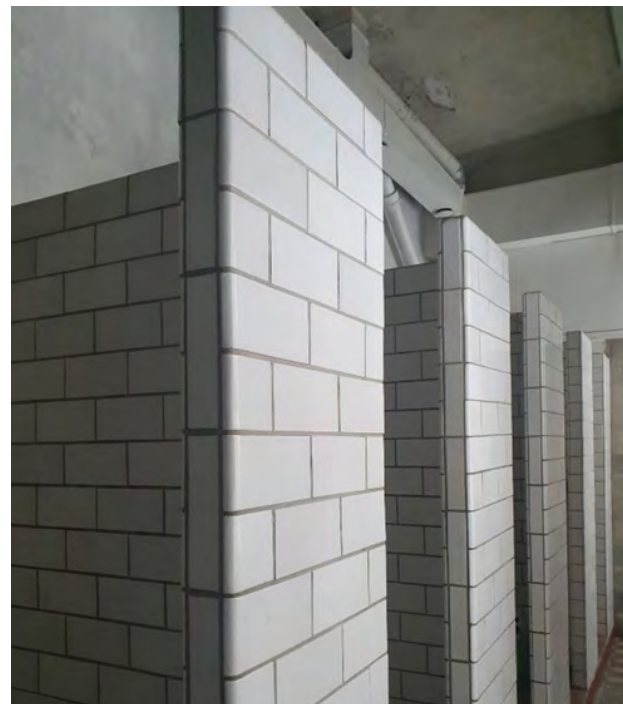
I arbetet med omställning till nya verksamheter är det viktigt att uppmärksamma alla dessa detaljer. Mycket i lokalerna kommer förändras och det är därför särskilt viktigt att bedriva ett medvetet arbete i syfte att på olika sätt bibehålla den industriella karaktären.

M-verkstaden med rum i rummet, platsbyggda ventilationskanaler som plåtslagarkonst. Bild: Johanna Lange

M-verkstaden med trappa i lätt konstruktion, smäckra räcken, glasade väggar, konstfärdigt utformade ventilationskanaler. Bild: Johanna Lange

Spår från gårdagens arbetsmiljö, gediget och stilrent. Bild: Johanna Lange

Gediget och enkelt. Stadig, gjuten betongtrappa och smäckra järnstänger. Bild: Johanna Lange

M-verkstaden med schackrutigt golv, fackverkspelare i signalfärg, kättingar från traversen och märkligt utformade luftfilter ovan entréporten. Bild: Johanna Lange

Gestaltungsprinciper för det som bevaras - Hus M och Hus R

Utgångspunkten är att varsamma förändringar kan genomföras utan att förvanska en byggnads kulturvärden. Genom ett varsamt angreppssätt är målsättningen att byggnadens kulturvärden och övergripande kvaliteter bevaras samtidigt som nödvändiga anpassningar genomförs. I en industrimiljö behöver varsamhetskravet och förvanskingsförbudet tolkas med särskild omsorg. Den miljö med synliga tillskott, ändringar och skavanker som den industriella epoken har lämnat efter sig är det som vi idag tillmäter kulturvärden. Vid omställning till nya verksamheter kan det därför vara legitimt att genomföra ändringar med ett rationellt förhållningssätt liksom under den industriella epoken, likväl kan det vara relevant att återställa en byggnadsdel i originalutförande som tagits bort eller ändrats.

TEKNISKA UTMANINGAR

Den produktion som har bedrivits i fabriksbyggnaderna har delvis lämnat efter sig miljö- och hälsofarliga rester som kommer att behöva avlägsnas innan ny verksamhet kan etablera sig. Byggnaderna är uppförda för en intensiv och delvis värmealstrande verksamhet. Ytterväggar och fönster kommer behöva kompletteras på olika sätt för att närma sig dagens krav på energieffektivitet. Befintlig konstruktion kommer i delar bedömas som otillräcklig och behöver därför förstärkas på olika sätt. Brandsäkerhet och tillgänglighet till och inom byggnaderna behöver tas i beaktande. Det är dock viktigt att understryka att sådana åtgärder aldrig får genomföras på bekostnad av förvanskingsförbudet och varsamhetskravet.

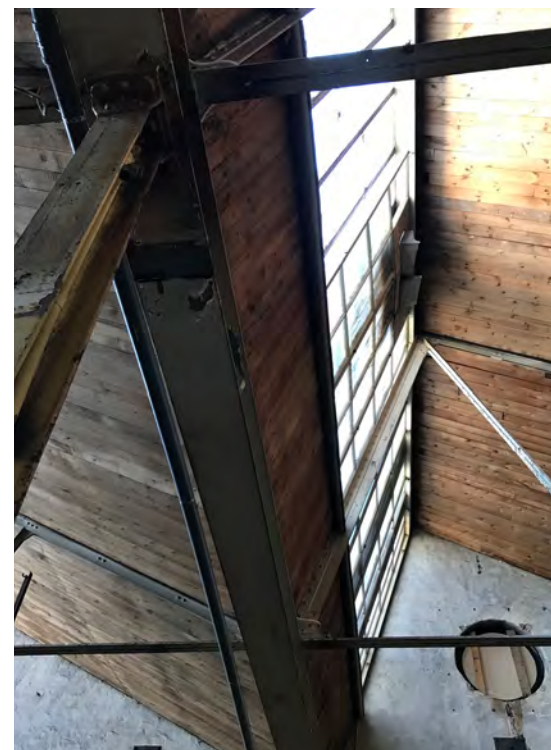
SAMVERKAN

Att uppnå ett bevarande av hög kvalitet och samtidigt uppfylla de krav som både lagstiftning och blivande hyresgäster kommer ställa på M-verkstanen och R-fabriken är en komplex uppgift. Arbetet med befintliga byggnader är väsensskilt från nyproduktion och behöver bedrivas med insikt om dessa speciella förutsättningar.

Fastighetsägare, hyresgäster och de som ska arbeta med planering och genomförande av förändringar behöver arbeta utifrån byggnadernas kvaliteter och begränsningar. Planering av förändringar behöver redan på tidigt stadium bedrivas multidisciplinärt. Arkitekter, antikvarier, konstruktörer och sakkunniga måste ges möjlighet till samverkan för att kunna arbeta mot ett gemensamt mål.

Exteriör sågtandstak hus R. Bild: Johanna Lange

Takstolar vid sågtandstaket i Hus R är exempel på konstruktiva utmaningar vid t ex ändrade krav på inomhusklimat. Bild: Liljewall

Visionsbild som visar interiör hus R och möjlig framtida användning. Bild: Bell Phillips architects

Gestaltungsprinciper för om- och tillbyggnad - Hus M och Hus R

VARSAMMA PRINCIPER

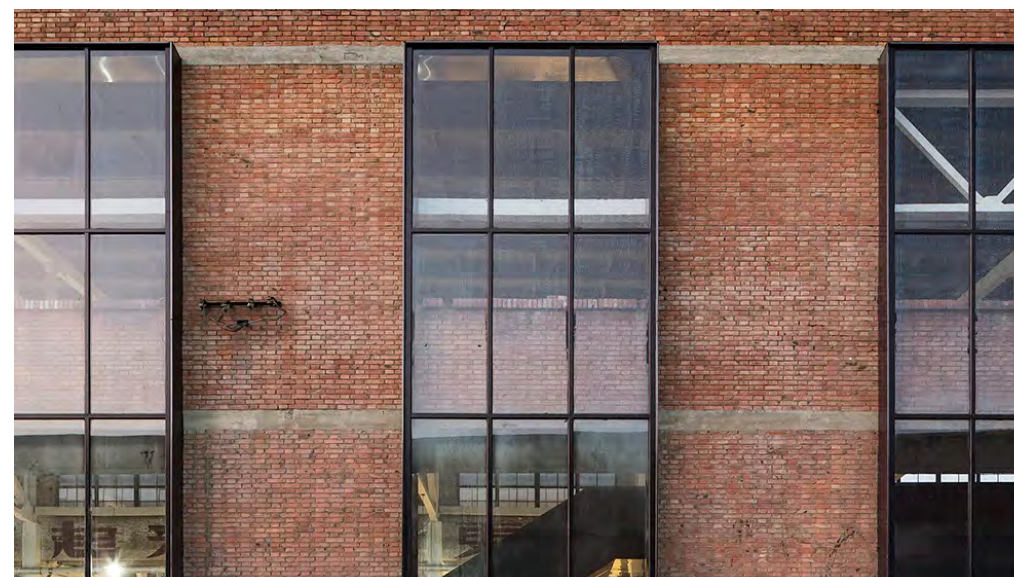
Utformning och bedömning av förändringar i M-verkstaden och R-fabriken behöver göras med långsiktighet och hållbarhet i åtanke. Om förändringarna kan tänkas ge förutsättningar för ett långsiktigt varamt brukande, om det finns inbyggd beredskap att göra enkla förändringar efter verksamheters skiftande behov, om det finns möjlighet att lätt återställa ett tidigare utförande etc.

Följande principer syftar till att lyfta väsentliga frågeställningar i arbetet med utformning och bedömning av förändringar.

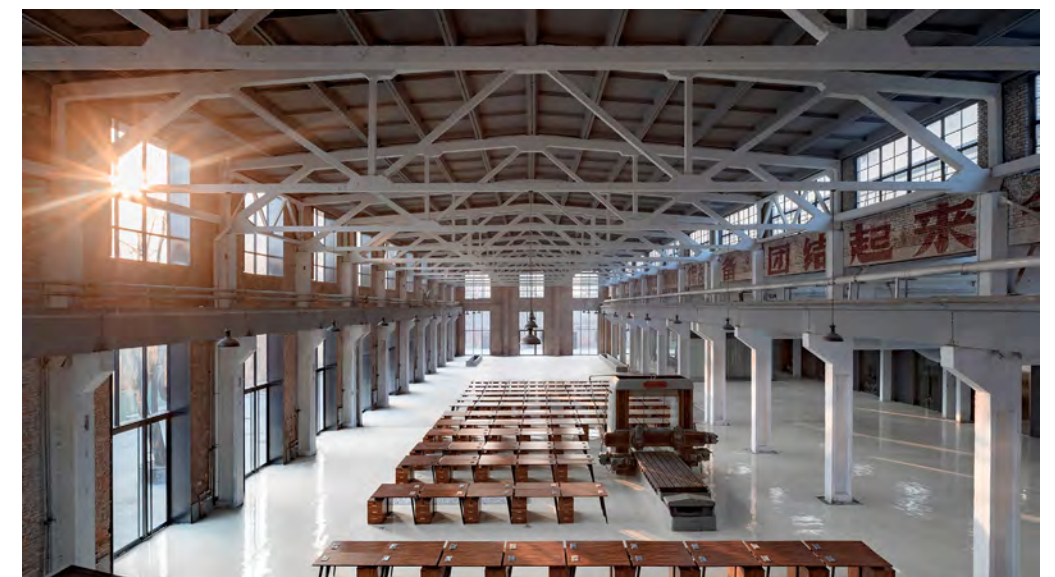
- ☐ **Utgå alltid ifrån byggnadens konstruktion, planlösning och rumsliga uppbyggnad.**
- ☐ **Utvärdera åtgärdernas långsiktighet innan permanenta ändringar genomförs.**
- ☐ **Prioritera publik verksamhet för att tillgängliggöra byggnadernas interiör för allmänheten.**
- ☐ **Gestalta ändringar och tillskott med utgångspunkt i byggnadens historia och arkitektoniska logik.**
- ☐ **Behandla slitage och patina med varsam hand för att bibehålla en autentisk karaktär.**
- ☐ **Genomför ändringar i exteriören restriktivt.**
- ☐ **Planera för förändring och möjlighet att återställa till befintligt utförande.**
- ☐ **Komplettera i första hand (konstruktion, planlösning, fönster, dörrar etc.)
– ta bort och byt ut som sista alternativ.**
- ☐ **Utforma rum som fristående konstruktioner.**
- ☐ **Dölj snarare än ta bort byggnadsdelar, installationer och annat som inte används.**

Visionsbild som visar hur en framtida innergård i Hus M kan gestaltas. Bild: Bell Phillips architects

Changzi city expo, Kina. Industrielokaler blir utställningshallar. Bild: Marc Goodwin

Gestaltungsprinciper för om- och tillbyggnad - exteriör

ENTRÉER

Vägledning:

- ☐ Den ursprungliga porten med överljus mot Rullargatan (bild till höger) ska bevaras.
- ☐ Vid behov av nya entréer ska portar som tidigare satts igen i första hand öppnas upp.
- ☐ I andra hand ska eventuella nya entréer placeras i befintliga fönsteröppningar. Vid behov av bredare entréer kan möjligheten att sammankoppla flera fönsteröppningar vara ett sista alternativ.
- ☐ Vid anpassning till ny verksamhet ska dörrpartier utformas med hänsyn till byggnadskaraktern som helhet.
- ☐ Undviks: Dörröppningar utan koppling till ursprunglig fasadutformning.

M-verkstaden, originalport som ska bevaras.
Bild: Johanna Lange

M-verkstaden, exempel på igensatt port som skulle kunna öppnas upp. Bild: Johanna Lange

Referens: Konstfack, Telefonplan Stockholm. Nytt entréparti med sidoljus.
Bild: Wingårdhs

FÖNSTER

Vägledning:

- ☐ Originalfönster i fasad ska bevaras.
- ☐ Igenmurade fönster kan öppnas upp och ursprunglig fönsteröppning återställas.
- ☐ Nygestaltning av fönster får inte dominera över originalkaraktern och bör tillåtas restriktivt.
- ☐ Undviks: Fönsteröppningar utan koppling till ursprunglig fasadutformning.

M-verkstaden, exempel på dörrbreddning som ska undvikas. Vid behov av en bredare öppning kan man överväga att ta två fönsteröppningar i anspråk (se markering). Dock bör denna typ av ändringar genomföras i sista hand, när mer varsamma åtgärder utvärderats. Bild: Johanna Lange

Referens: Malmö saluhall. Nya glaspartier i befintliga öppningar.
Bild: André Pihl / Wingårdhs

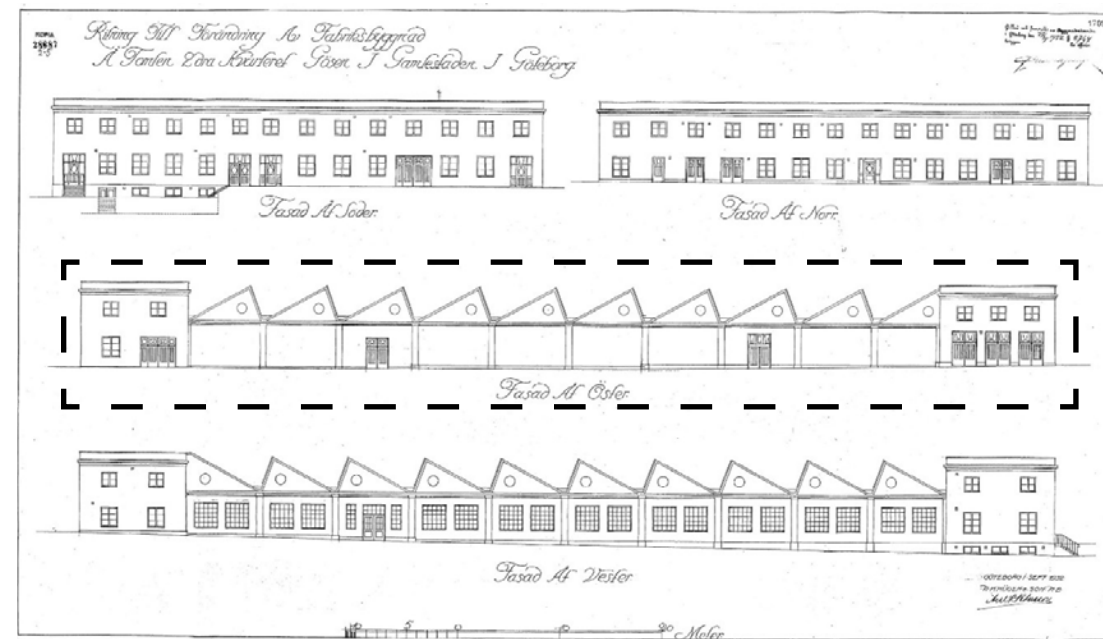
Gestaltungsprinciper för om- och tillbyggnad - exteriör

HUS R - FRAMTAGANDE AV FASAD MOT ÖSTER

Fasaden mot öster var ritad som en fönsterlös fasad med två symmetriskt placerade portar. Under lång tid var denna vägg inbyggd och del av en inomhusmiljö, men ska åter bli en exteriör fasad.

Vägledning:

- ☐ Ta fram/bibehåll tegelfasaden synlig i möjligaste mån.
- ☐ Lokalisera entréer primärt till befintliga portar och entrédörrar och, vid behov, öppna upp igensatta portar.
- ☐ Vid behov av nya fönster- och/eller dörröppningar placeras dessa inom fasadens tegelpelare lika fasad mot väster.
- ☐ Storlek och form på nya fönster och dörrar avpassas mot befintliga, men gestaltas som nytillskott.

Ritning till förändring av R-fabriken från 1932. bild: Bygglövsarkivet, Göteborgs stad

Sculpture center, New York, arkitekt Andrew Berman

HUS M - INNERGÅRD

För att få in ljus till västra och östra skeppet i Hus M är det möjligt att demontera delar av taket på den överbyggda gatan i mittbyggnaden.

Vägledning:

- ☐ Befintliga tegelväggar rengörs i möjligaste mån från färg.
- ☐ Befintliga fönster- och dörrlägen används för nya fönster och dörrar.
- ☐ Befintliga pelare och takstolar bibehålls i den nya gårdsmiljön.
- ☐ Nya fönster och dörrar gestaltas som nytillskott.
- ☐ Nya väggar gestaltas som nytillskott med tydligt redovisad konstruktion och genomsiktliga partier.

Den överbyggda gatan i mitten av M-verkstanen är en lätt konstruktion som består av pelare och takstol. Ytterväggarna, som tillhör intilliggande byggnader, till största del igensatta och övermålade. Bild: Johanna Lange

Sculpture center, New York, arkitekt Andrew Berman. Bilder: Michael Moran

Gestaltungsprinciper för om- och tillbyggnad - interiör

LEDORD synliga ändringar utförs som:

- förstärkningar
- tillägg till befintliga byggnadsdelar
- fristående konstruktioner

PLANLÖSNING

Vägledning:

- ☐ I första hand används befintlig rumsindelning - stora fabrikshallar och mindre rum.
- ☐ Stora fabrikshallar kan delas genom fristående konstruktioner.
- ☐ Vid behov av mindre rum i stora hallar kan dessa byggas i ett våningsplan och placeras vid en innervägg så att hallarnas rumsvolym bibehålls i så lång utsträckning som möjligt.
- ☐ Delning av stora fabrikshallar kan genomföras med glasad övre del.
- ☐ Ändringar av planlösning bör i möjligaste mån genomföras reversibelt, dvs så att de med rimliga insatser kan återställas till tidigare utförande.
- ☐ Undviks:
 - Nya bjälklag över hela fabrikshallar.
 - Borttagning av murade väggar och äldre väggar.
 - Permanent ändring av planlösning.

Berghs School of Communication i Gasverksområdet, Stockholm. Renoveringen har t ex inneburit nya installationer, glaspartier och material samtidigt som befintliga tegelväggar bevaras. Bild: Johan Dehlin

Bibehållna synliga takstolar i Artilleristallarna, Magasinsgatan, Göteborg. Bild: Göteborgs Bildbyrå / Kreativ Teknik

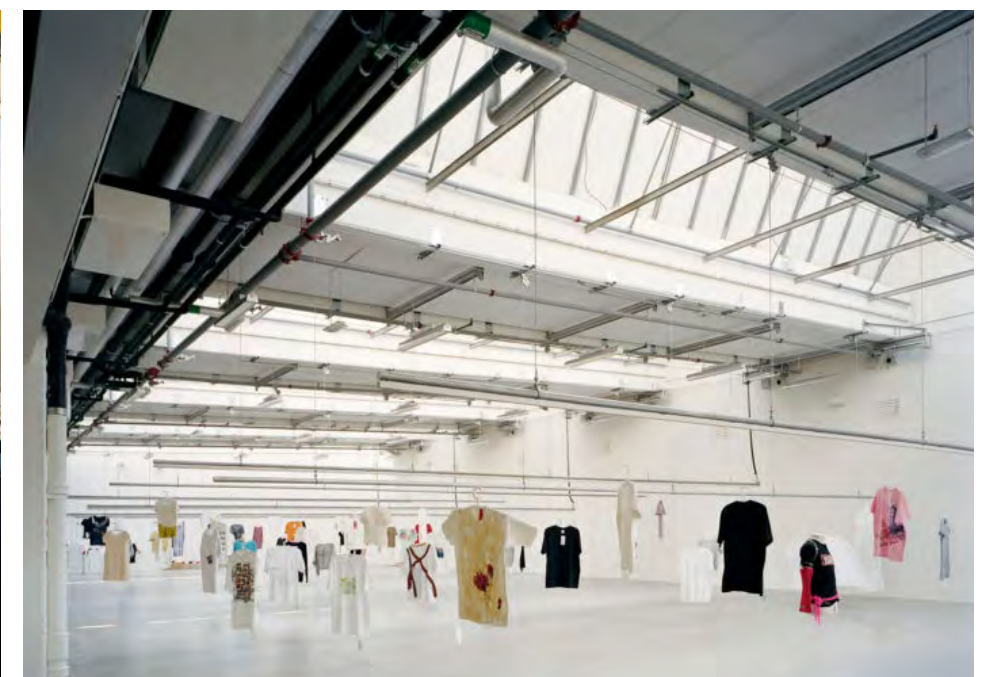
KONSTRUKTION

Vägledning:

- ☐ Förstärkningar av konstruktioner genomförs i första hand som kompletteringar av befintliga pelare, takstolar etc. Befintligt utförande efterliknas i möjligaste mån.
- ☐ Vid komplettering av befintliga takstolar bibehålls de smäckra takstolarnas karaktär i möjligaste mån.
- ☐ Pelare och takstolar som av olika skäl måste demonteras, återmonteras på samma plats.
- ☐ Undviks: Inklädnad och inbyggnad av synlig konstruktion.

Magasinet, Varvsstaden Malmö. Industridelar och kulörer är till stor del bevarade. Arkitekt: Wingårdhs. Bild: Petra Bindel / Wingårdhs

Konstfack, Telefonplan Stockholm. Renoverat sågtandstak, idag konsthögskolans utställningshall. Bild: Wingårdhs

Gestaltungsprinciper för om- och tillbyggnad - tekniska förutsättningar

BRAND

Vägledning:

- ☐ För att kunna bibehålla synlig konstruktion, träpanel och liknande kan delar av interiören behöva brandskyddsmålas.
- ☐ Brandskyddet kan behöva förstärkas med sprinkling.
- ☐ Glasväggar och liknande kan behöva kompletteras med brandglas. Kompletterande glas bör monteras fristående från befintliga väggar.
- ☐ Undviks: Omfattande inklädnad med gips.

TEKNISKA ANLÄGGNINGAR OCH INSTALLATIONER

Vägledning:

- ☐ Tekniska anläggningar och installationer utformas med utgångspunkten att de ska vara synliga, vilket innebär att särskild omsorg bör läggas på dess utformning.
- ☐ Tekniska anläggningar och installationer kan vara en möjlighet att, genom gestaltning och färgsättning, bygga vidare på M-verkstadens och R-fabrikens industriella karaktär.
- ☐ Möjligheten att utnyttja befintliga ventilationskanaler och liknande för ny kanalisering bör undersökas som första åtgärd.
- ☐ Befintlig kanalisering i M-verkstan och R-fabriken är ofta hantverksmässigt utförd och bör användas som inspiration för nya synliga, installationer.
- ☐ Plåt som material bör vara utgångspunkten, lackerad i färg eller förzinkad.
- ☐ Undviks: Omfattande inklädnad av installationer och lådbyggnad. Standardlösningar utan formmässig samhörighet med befintliga installationer.

KLIMAT

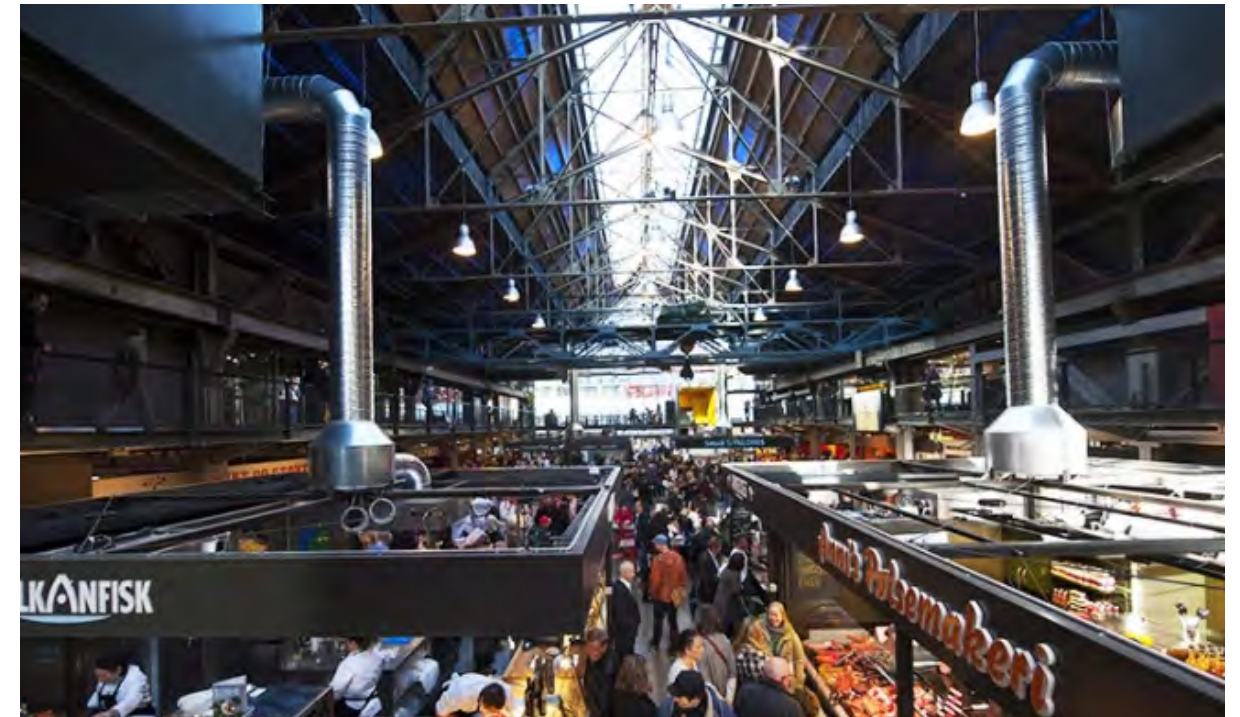
Vägledning:

- ☐ Vid behov av förbättrade u-värden i tak och takfönster ska kompletteringar i första hand genomföras på utsidan. Förbättringar av övriga fönster ska i första hand ske genom komplettering med invändig båge.
- ☐ Förbättring av u-värde i befintliga fönster – byte av glas, komplettering med invändig båge.
- ☐ Undviks: Utvändig tilläggsisolering mot fasad. Invändig tilläggsisolering med hjälp av uppreglad vägg.

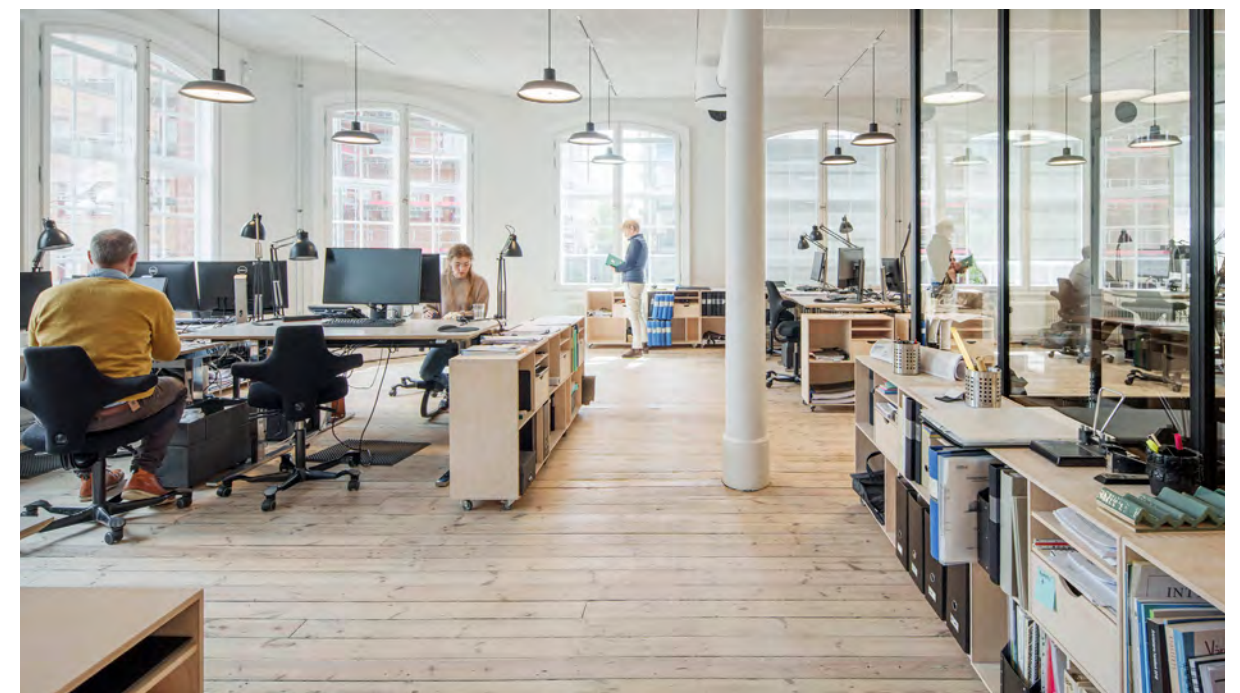
SÄKERHET VID ANVÄNDNING

Vägledning:

- ☐ Befintliga räcken och handledare bevaras och kompletteras vid behov för att uppnå krav på säkerhet.
- ☐ Kompletteringar utförs som tillägg, urskiljbara från originalräckena.
- ☐ Undviks: Byte av räcken.

Bibehållna synliga takstolar i Mathallen, Vulkanområdet Oslo. bild: Finn Stale Felberg

Trikåfabriken i Malmö har byggts om till kontorslokaler, arkitekt FOJAB. Bild: Felix Gerlach

Projektgrupp

Detta gestaltungsprogram för Kv Gösen i de gamla kullagerfabrikerna inom stadsdelen Gamlestaden i Göteborg är framtaget i samband med detaljplanearbetet.

Programmet är författat av Liljewall Arkitekter och Varsamt AB:

För Liljewall:

*Karl Palmberg
Fanny Sernhede
Nils Ekström
Sara Förbom
Julia Engberg
Amanda Hultman*

För Varsamt:

Johanna Lange

Deltagit från Stena Fastigheter har:

Jonas Dahlstrand (via Projektutsikter)

Deltagit från Göteborgs Stad har:

*Åsa Åkesson
Martin Steen
Linnea Tidäng*

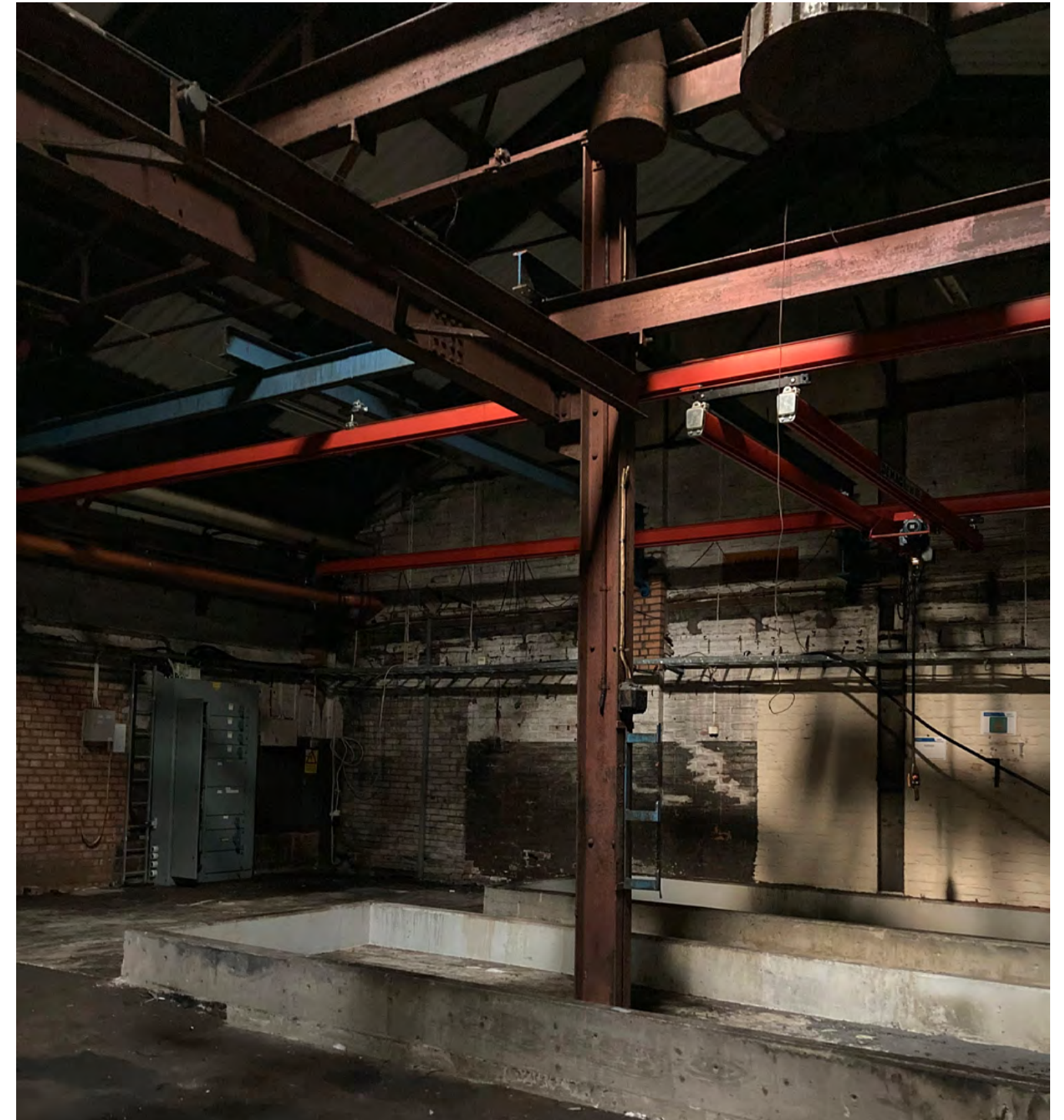

Bild: Liljewall

Göteborgs
Stad

Stena Fastigheter

**lilje
wall**

VARSAMT